

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Інститут економіки та менеджменту
Кафедра фінансів, обліку та оподаткування

МАКСИМ ФЕДОРЧАК

УДК 336.71

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Реформування банківської системи України в контексті Євроінтеграції

Освітня програма – Фінансовий менеджмент у сфері бізнесу
Спеціальність: 072 – Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок

_____ Максим ФЕДОРЧАК
(підпис, ініціали та прізвище здобувача освітнього ступеня)

Науковий керівник к.е.н., доцент Лілія МАРИНЧАК
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Допущено до захисту

_____ Завідувач кафедри
Уляна АНДРУСІВ
(посада) (підпис) (дата) (ініціали та прізвище)

Рецензент

_____ (посада) (підпис) (дата) _____ (ініціали та прізвище)

Робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

(повне найменування вищого навчального закладу)

Інститут Економіки та менеджменту

Кафедра Фінансів, обліку та оподаткування

Освітньо-професійна програма Фінансовий менеджмент у сфері бізнесу

Спеціальність 072 – «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри Уляна Андрусів

«___» _____ 20__ року

ЗАВДАННЯ НА МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ СТУДЕНТУ Максиму ФЕДОРЧАКУ

1. Тема роботи «Реформування банківської системи України в контексті Євроінтеграції»
керівник роботи к.е.н., доц. Лілія МАРИНЧАК

(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затвержені наказом закладу вищої освіти від «22» 11. 2024 року № 776/7

2. Строк подання студентом роботи 19.12.2024 року

3. Вихідні дані до роботи законодавчі та нормативні документи, офіційні матеріали, спеціальна економічна і фінансова література, фахові наукові видання, Інтернет-джерела.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

Розділ 1. Теоретико-методологічні засади функціонування банківської системи в умовах євроінтеграції.

Розділ 2. Аналіз сучасного стану банківської системи України.

Розділ 3. Напрями реформування банківської системи України в контексті євроінтеграції.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень):

Слайд 1 – Актуальність та наукова новизна роботи

Слайд 2 – Принципи побудови та структура банківської системи ЄС

Слайд 3 – Особливості банківських систем країн ЄС

Слайд 4 – Ключові особливості регулювання ЄС та України

Слайд 5 – Нові регуляторні виклики в банківській системі ЄС

Слайд 6 – Реалізація комплексної Програми реформ

Слайд 7 – Динаміка кількості банків в Україні протягом 2014-2024 рр.

Слайд 8 – Структура і динаміка активів банківської системи України за 2014-2024 рр.

Слайд 9 – Динаміка ресурсної бази банківської системи України за 2014-2024 рр.

Слайд 10 – Фінансові результати діяльності банків України за 2014-2024 рр.

Слайд 11 – Системна реформа вітчизняного банківського сектора: передумови, дії, досягнення

Слайд 12 – Результати процесу гармонізації банківських систем України та ЄС

Слайд 13 – Основні напрями подальшого розвитку банківської системи України

6. Дата видачі завдання 22.11.2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів магістерської роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми та постановка завдання магістерської роботи	22.11.24	Виконано
2.	Розділ 1. Теоретико-методологічні засади функціонування банківської системи в умовах євроінтеграції	25.11.24	Виконано
3.	Розділ 2. Аналіз сучасного стану банківської системи України	02.12.24	Виконано
4.	Розділ 3. Напрями реформування банківської системи України в контексті євроінтеграції	09.12.24	Виконано
5.	Вступ і висновки до роботи	13.12.24	Виконано
6.	Оформлення роботи згідно встановлених вимог	16.12.24	Виконано
7.	Подання готової роботи з комплектом супровідних матеріалів на допуск до захисту	19.12.24	Виконано

Студент

_____ (підпис)

Максим ФЕДОРЧАК

Керівник роботи

_____ (підпис)

Лілія МАРИНЧАК

РЕФЕРАТ

Магістерська робота містить пояснювальну записку обсягом 75 сторінок, 15 листів ілюстративного матеріалу, 17 рисунків, 9 таблиць, 44 посилання на літературні джерела.

Об'єктом дослідження є процеси функціонування та розвитку банківської системи України в умовах євроінтеграції.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні аспекти реформування банківської системи України відповідно до європейських стандартів та вимог.

Трансформація банківської системи України відповідно до європейських стандартів набуває особливої актуальності в контексті отримання статусу кандидата на членство в ЄС та необхідності післявоєнної відбудови економіки. Хоча реформування банківського сектору вже демонструє позитивні результати у сферах регулювання, корпоративного управління та фінансової стійкості, воно потребує подальшого вдосконалення відповідно до директив ЄС та найкращих європейських практик.

Метою роботи є дослідження теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо реформування банківської системи України в контексті євроінтеграційних процесів.

У роботі досліджено теоретичні підходи до функціонування банківської системи, проаналізовано особливості побудови банківської системи ЄС та європейські стандарти регулювання, оцінено сучасний стан банківської системи України та її відповідність європейським вимогам, визначено перспективи розвитку банківського сектору в умовах євроінтеграції.

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА, ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ, БАНКІВСЬКЕ РЕГУЛЮВАННЯ, ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ, ПІСЛЯВОЄННА ВІДБУДОВА, ФІНАНСОВА СТАБІЛЬНІСТЬ, ДИРЕКТИВИ ЄС.

ABSTRACT

ABSTRACT

The master's thesis contains an explanatory note of 75 pages, 15 sheets of illustrative material, 17 figures, 9 tables, and 44 references to literary sources.

The object of research is the processes of functioning and development of the banking system of Ukraine under conditions of European integration.

The subject of research is theoretical, methodological, and practical aspects of reforming the banking system of Ukraine in accordance with European standards and requirements.

The transformation of Ukraine's banking system according to European standards becomes particularly relevant in the context of obtaining EU candidate status and the need for post-war economic reconstruction. Although the banking sector reform already shows positive results, it requires further improvement in accordance with EU directives and best European practices.

The aim of the work is to study theoretical foundations and develop practical recommendations for reforming the banking system of Ukraine in the context of European integration processes.

The thesis examines theoretical approaches to banking system functioning, analyzes the features of the EU banking system structure and European regulatory standards, evaluates the current state of Ukraine's banking system and its compliance with European requirements, and determines the prospects for banking sector development under European integration conditions.

BANKING SYSTEM, EUROPEAN INTEGRATION, BANKING REGULATION, EUROPEAN STANDARDS, POST-WAR RECONSTRUCTION, FINANCIAL STABILITY, EU DIRECTIVES.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	11
1.1 Сутність банківської системи та її роль у ринковій економіці.....	11
1.2 Особливості побудови банківської системи ЄС та європейські стандарти регулювання банківської діяльності.....	19
1.3 Нормативно-правове регулювання банківської діяльності в ЄС та Україні....	27
Висновки до розділу 1	31
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	33
2.1 Оцінка основних показників діяльності банків України.....	33
2.2 Системна реформа вітчизняного банківського сектора: передумови, дії, досягнення.....	44
2.3 Оцінка відповідності української банківської системи європейським стандартам.....	50
Висновки до розділу 2	54
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	56
3.1 Удосконалення банківської регуляторної бази відповідно до директив ЄС.....	56
3.2 Перспективи розвитку банківської системи України з урахуванням євроінтеграційних процесів.....	61
Висновки до розділу 3	67
ВИСНОВКИ	68
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ НА ДЖЕРЕЛА.....	71
ДОДАТКИ.....	76
Бібліографічна довідка	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження обумовлена необхідністю трансформації банківської системи України відповідно до європейських стандартів в контексті євроінтеграційних процесів. Набуття Україною статусу кандидата на членство в ЄС створює нові можливості для розвитку банківського сектору, але водночас ставить серйозні виклики щодо необхідності прискореної адаптації до вимог європейського фінансового ринку. Особливої актуальності це питання набуває в умовах післявоєнної відбудови економіки України, де банківська система відіграватиме ключову роль у мобілізації фінансових ресурсів та забезпеченні стабільного фінансування відновлювальних процесів.

Трансформація вітчизняної банківської системи, розпочата у 2014 році, вже демонструє суттєві позитивні результати у сферах регулювання, корпоративного управління та фінансової стійкості, проте вимагає подальшого вдосконалення відповідно до директив ЄС та найкращих європейських практик. В цих умовах особливого значення набуває дослідження перспектив розвитку банківської системи України з урахуванням євроінтеграційних процесів.

Теоретичні та практичні аспекти функціонування банківської системи досліджували багато вітчизняних науковців. Зокрема, концептуальні засади банківської діяльності та структуру банківської системи розглядали у своїх працях О. Дзюблук, О. Васюренко, В. Міщенко, М. Савлук, Т. Смовженко. Питання банківського регулювання та нагляду досліджували О. Петрик, В. Стельмах, С. Аржевітін.

Проблематика євроінтеграційних процесів у банківському секторі та адаптації до стандартів ЄС знайшла відображення в роботах О. Барановського, Ж. Довгань, І. Івасіва, В. Козюка. Особливості впровадження європейських директив та стандартів банківського регулювання аналізували О. Вовчак, С. Науменкова, Л. Примостка.

Серед зарубіжних дослідників, які досліджували питання банківського регулювання та нагляду досліджували С. Фрост, Ч. Гудхарт. Проблематика

європейської банківської інтеграції знайшла відображення в роботах Т. Бека, Д. Шенмакера, Н. Вероні.

Водночас динамічні зміни у банківському секторі, нові виклики воєнного часу та активізація євроінтеграційних процесів вимагають подальшого дослідження перспектив розвитку банківської системи України та шляхів її адаптації до європейських стандартів.

Метою магістерської роботи є дослідження теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо реформування банківської системи України в контексті євроінтеграційних процесів.

Для досягнення поставленої мети були визначені такі завдання:

- дослідити теоретичні підходи до визначення сутності банківської системи та її функцій;
- проаналізувати особливості побудови банківської системи ЄС та європейські стандарти регулювання;
- розглянути специфіку нормативно-правового регулювання банківської діяльності в ЄС та Україні;
- оцінити сучасний стан банківської системи України та результати її реформування;
- проаналізувати відповідність української банківської системи європейським стандартам;
- визначити напрями удосконалення регуляторної бази відповідно до директив ЄС;
- обґрунтувати перспективи розвитку банківської системи України з урахуванням євроінтеграційних процесів.

Об'єктом дослідження є процеси функціонування та розвитку банківської системи України в умовах євроінтеграції.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні аспекти реформування банківської системи України відповідно до європейських стандартів та вимог.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано такі методи: системний підхід - для комплексного дослідження банківської системи як цілісного утворення; порівняльний аналіз - при вивченні особливостей банківських систем України та ЄС; статистичний аналіз - для оцінки динаміки показників банківської діяльності; методи синтезу та узагальнення - при формуванні висновків та рекомендацій; графічний метод - для наочного представлення результатів дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в комплексному дослідженні процесів трансформації банківської системи України в контексті євроінтеграції та розробці практичних рекомендацій щодо її подальшого реформування.

Найбільш вагомі результати, що характеризуються науковою новизною, полягають у наступному:

удосконалено:

- методологічний підхід до оцінки відповідності банківської системи європейським стандартам на основі матричного аналізу, що дозволяє структурувати оцінку за ключовими компонентами, визначити рівень відповідності кожного елемента та виявити пріоритетні напрями подальшої трансформації;

- механізм імплементації директив ЄС у банківське регулювання України з урахуванням національних особливостей;

- структуру дорожньої карти реформування банківської системи з чітким визначенням етапів та очікуваних результатів;

набули подальшого розвитку:

- класифікація напрямів трансформації банківської системи відповідно до вимог ЄС;

- рекомендації щодо перспективних напрямів розвитку банківського сектору України в контексті післявоєнної відбудови та євроінтеграції.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх використання для вдосконалення процесів реформування банківської системи

України відповідно до європейських стандартів. Зокрема, основні положення та висновки дослідження можуть бути використані: Національним банком України при розробці стратегії розвитку банківського сектору та вдосконаленні регуляторної бази; банківськими установами при адаптації своєї діяльності до вимог європейського законодавства; органами державної влади при розробці програм післявоєнної відбудови економіки в частині розвитку фінансового сектору; науковими установами при проведенні досліджень з питань банківського регулювання та євроінтеграції.

Структура магістерської роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 75 сторінок. Робота містить 9 таблиць, 17 рисунків та 2 додатки. Список використаних джерел налічує 44 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

1.1. Сутність банківської системи та її роль у ринковій економіці

Банки є невід'ємною частиною сучасної економічної системи та відіграють визначальну роль у забезпеченні ефективного функціонування економіки. Виникнувши як установи для зберігання коштів та здійснення розрахунків, сьогодні банки перетворилися на потужні фінансові інститути, що забезпечують рух грошових потоків, трансформацію заощаджень в інвестиції, управління ризиками та стабільність фінансової системи.

В умовах глобалізації та цифровізації економіки роль банків продовжує зростати, з'являються нові банківські продукти та послуги, вдосконалюються механізми банківського регулювання та нагляду. Розуміння сутності банківської системи, її функцій та механізмів функціонування є важливим для забезпечення стабільного економічного розвитку держави.

В економічній науці існує декілька основних підходів до визначення сутності банківської системи, кожен з яких розкриває різні аспекти цього складного економічного явища (табл. 1.1). Еволюція наукових поглядів на сутність банківської системи відображає зміни в розумінні її ролі та значення для економічного розвитку держави.

Системний підхід є найбільш комплексним та розглядає банківську систему як цілісне утворення, що характеризується складною структурою взаємопов'язаних елементів. При цьому особлива увага приділяється не лише окремим складовим системи, але й зв'язкам між ними. Згідно з цим підходом, банківська система функціонує як єдиний механізм, де зміна одного елемента неминуче впливає на стан інших елементів та системи в цілому. Важливою особливістю системного підходу є розгляд банківської системи у взаємодії із

зовнішнім середовищем, що дозволяє враховувати вплив різноманітних економічних, соціальних та політичних факторів на її функціонування.

Таблиця 1.1 – Наукові підходи до визначення поняття «банківська система»

Підхід	Автор	Визначення банківської системи
1	2	3
Системний	О. Петрук [22]	Цілісна система, яка забезпечує ефективне функціонування та розвиток фінансового ринку країни через взаємопов'язану сукупність банківських інститутів, що діють в правовому полі.
	М. Савлук [26]	Законодавчо визначена, чітко структурована сукупність фінансових посередників грошового ринку, які займаються банківською діяльністю.
Інституційний	О. Дзюблук [4]	Сукупність банків та банківських установ, що функціонують у межах єдиного фінансового механізму у певний історичний період.
	В. Міщенко, С. Науменкова [16]	Сукупність різних видів банків та банківських інститутів, за допомогою яких здійснюється мобілізація коштів і надаються клієнтам різноманітні послуги із приймання вкладів та надання кредитів.
Функціональний	О. Васюренко [2]	Сукупність банків, які її утворюють та забезпечують діяльність згідно з функціональним призначенням та існуючим законодавством.
	А. Мороз [17]	Складна система, що забезпечує концентрацію вільних коштів, їх розподіл відповідно до потреб суб'єктів господарювання.
Структурний	Т. Смовженко [27]	Організована сукупність різних видів банків у їх взаємозв'язку, яка існує в тій чи іншій країні в певний історичний період.
	І. Івасів [11]	Ієрархічна система банків та банківських установ, об'єднаних спільною метою та завданнями.

Джерело: систематизовано автором на основі вказаних джерел

Інституційний підхід зосереджується на розгляді банківської системи як сукупності банківських установ, що діють в рамках єдиного правового поля. В межах цього підходу особлива увага приділяється законодавчо визначеним формам та методам взаємодії між банківськими установами, їх правам та обов'язкам. Інституційна структура та ієрархія банківської системи визначається як формальними правилами (законами, нормативними актами), так і неформальними (традиціями, звичаями ділового обороту).

Функціональний підхід розглядає банківську систему через призму виконуваних нею функцій та операцій. При цьому банківська система виступає як механізм реалізації специфічних банківських послуг та забезпечення фінансового посередництва в економіці. Цей підхід дозволяє зрозуміти роль банківської системи в економічних процесах та оцінити ефективність виконання нею своїх функцій.

Структурний підхід акцентує увагу на ієрархічній побудові банківської системи та взаємозв'язках між її елементами. В рамках цього підходу досліджується розподіл повноважень та функцій між різними рівнями банківської системи, аналізується її організаційна структура та механізми взаємодії між різними структурними елементами.

Наведені визначення демонструють різноманітність підходів до розуміння сутності банківської системи та підкреслюють її багатоаспектний характер. При цьому кожне визначення акцентує увагу на певних особливостях банківської системи відповідно до обраного підходу.

Варто зупинитися на характерних ознаках банківської системи як цілісного механізму (рис. 1.1).

Рисунок 1.1 – Характерні ознаки банківської системи як цілісного механізму

[3]

Цілісність банківської системи проявляється через єдність цілей та завдань усіх її елементів, що спрямовані на забезпечення стабільного функціонування фінансової системи держави. Кожен елемент банківської системи, будучи відносно самостійним, водночас доповнює функціонування інших елементів, створюючи синергетичний ефект. Системний характер функціонування банківської системи передбачає, що зміни в одному її елементі неминуче відображаються на стані інших елементів та системи в цілому. Комплексність розвитку банківської системи означає, що вдосконалення окремих її складових має відбуватися узгоджено та з урахуванням загальносистемних цілей.

Ієрархічність як ознака банківської системи проявляється у чіткій підпорядкованості її елементів. В Україні, як і в більшості країн світу, банківська система має дворівневу структуру, де на першому рівні знаходиться центральний банк (Національний банк України), а на другому – комерційні банки. Така ієрархія забезпечує ефективний розподіл повноважень між рівнями системи, де центральний банк виконує функції регулятора та координатора діяльності всієї банківської системи. Система управління та контролю в банківській системі побудована за принципом вертикальної підпорядкованості, що забезпечує єдність підходів до регулювання банківської діяльності.

Самоорганізація банківської системи проявляється у її здатності до саморегулювання та адаптації до змін зовнішнього середовища. Банківська система має внутрішні механізми стабілізації, які дозволяють їй підтримувати рівновагу навіть в умовах зовнішніх шоків. Розвиток внутрішніх зв'язків між елементами системи відбувається як під впливом регуляторних вимог, так і через формування ринкових механізмів взаємодії між банками.

Взаємодія елементів банківської системи реалізується через розгалужену мережу міжбанківських відносин, які включають операції на міжбанківському ринку, обмін інформацією, реалізацію спільних проектів. Важливу роль відіграє інформаційний обмін між банками, який забезпечує прозорість банківської системи та дозволяє оперативно реагувати на зміни ринкової кон'юнктури.

Узгодження діяльності банків відбувається як через механізми ринкового саморегулювання, так і через регуляторні вимоги центрального банку.

Керованість банківської системи забезпечується наявністю чітких центрів управління, головним з яких є центральний банк. Механізми регулювання банківської діяльності включають як адміністративні, так і економічні інструменти впливу на діяльність банків. Можливість впливу на процеси в банківській системі реалізується через систему банківського нагляду та контролю, встановлення економічних нормативів, реалізацію грошово-кредитної політики.

В науковій літературі виділяють основні та додаткові (специфічні) функції банківської системи (рис. 1.2).

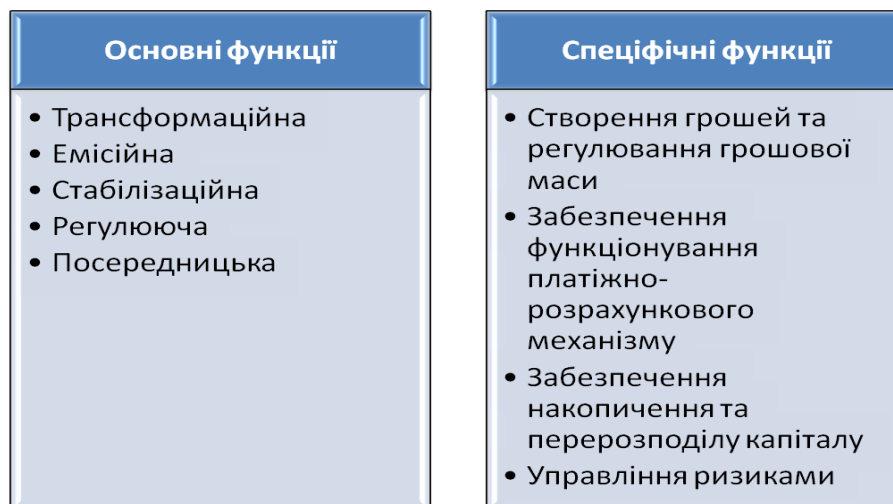

Рисунок 1.2 – Функції банківської системи [4, 16]

Зупинимось детальніше на основних:

1. Трансформаційна функція є однією з ключових у діяльності банківської системи та полягає у якісному перетворенні фінансових активів. Банки трансформують терміни, розміри, простір та ризики фінансових потоків. Строкова трансформація полягає у перетворенні короткострокових депозитів у довгострокові кредити, що дозволяє забезпечити економіку довгостроковими ресурсами для інвестицій. Трансформація ризиків відбувається через механізми диверсифікації та створення систем управління ризиками. Банки також

здійснюють територіальну трансформацію ресурсів, переміщуючи кошти з регіонів з їх надлишком у регіони з дефіцитом фінансових ресурсів.

2. Емісійна функція банківської системи реалізується через механізм створення нових платіжних засобів та регулювання грошової маси в економіці. Центральний банк здійснює емісію готівки та регулює обсяг грошової бази, а комерційні банки беруть участь у створенні безготівкових грошей через механізм грошового мультиплікатора. Банківська система забезпечує ефективний грошовий обіг та управляє грошовою емісією відповідно до потреб економіки. Важливим аспектом є контроль за грошовою масою для підтримання цінової стабільності.

3. Стабілізаційна функція спрямована на підтримку стійкості як окремих банків, так і банківської системи в цілому. Вона реалізується через механізми забезпечення надійності вкладів, створення систем управління банківськими ризиками та антикризового регулювання. Банківська система має спеціальні інструменти для попередження та подолання кризових явищ, включаючи системи раннього попередження, механізми рефінансування та реструктуризації проблемних банків. Важливу роль відіграє система гарантування вкладів, яка підвищує довіру до банківської системи.

4. Регулююча функція проявляється у впливі банківської системи на економічні процеси через механізми грошово-кредитної політики. Центральний банк використовує інструменти монетарної політики для регулювання грошової маси, процентних ставок та валютного курсу. Комерційні банки, здійснюючи кредитування та інвестиційну діяльність, впливають на розподіл фінансових ресурсів між галузями економіки. Банківська система також здійснює контроль за дотриманням законодавства у сфері банківської діяльності.

5. Посередницька функція полягає у забезпеченні руху фінансових ресурсів від суб'єктів з їх надлишком до суб'єктів з дефіцитом коштів. Банки акумулюють тимчасово вільні кошти населення та підприємств, трансформуючи їх у кредити та інвестиції. Важливим аспектом є організація ефективної системи розрахунків, яка забезпечує швидкий та надійний рух коштів між економічними

суб'єктами. Банківська система виступає ключовим фінансовим посередником, що забезпечує ефективний перерозподіл фінансових ресурсів в економіці.

Не менш важливими є специфічні функції банківської системи, зміст яких полягає в наступному [4]:

1. Створення грошей та регулювання грошової маси є унікальною функцією банківської системи, яка реалізується через складний механізм грошової мультиплікації. Цей процес починається з емісії центральним банком грошової бази, яка потім збільшується через кредитну діяльність комерційних банків. Контроль грошових агрегатів здійснюється через систему обов'язкового резервування та інструменти монетарної політики. Центральний банк управляє грошовою базою через операції на відкритому ринку, зміну облікової ставки та норм резервування. Важливим аспектом є регулювання ліквідності банківської системи для забезпечення стабільності грошового ринку.

2. Забезпечення функціонування платіжно-розрахункового механізму є критично важливою функцією для економіки. Банківська система організовує роботу платіжних систем, забезпечуючи швидкі та надійні розрахунки між економічними суб'єктами. Особливе значення має система міжбанківських розрахунків, яка забезпечує проведення платежів між банками. Кліринговий механізм дозволяє оптимізувати розрахунки шляхом взаємозаліку зустрічних вимог. Сучасні технології дозволяють здійснювати платежі в режимі реального часу, що підвищує ефективність економічних операцій.

3. Забезпечення накопичення та перерозподілу капіталу реалізується через механізми залучення депозитів та їх трансформації в кредити та інвестиції. Банки пропонують різноманітні депозитні продукти для заохочення заощаджень населення та підприємств. Кредитування різних секторів економіки здійснюється з урахуванням оцінки ризиків та потенційної прибутковості проектів. Інвестиційна діяльність банків включає операції з цінними паперами та участь у капіталі підприємств. Ефективне управління активами дозволяє оптимізувати співвідношення ризику та доходності.

4. Управління ризиками є комплексною функцією, яка пронизує всі аспекти банківської діяльності. Банки розробляють складні системи оцінки різних видів ризиків: кредитного, ринкового, операційного, ліквідності. Методи управління ризиками включають їх ідентифікацію, вимірювання, контроль та моніторинг. Важливим елементом є створення резервів для покриття можливих втрат. Диверсифікація активів дозволяє знизити загальний рівень ризику банківського портфеля. Ефективне управління ризиками є ключовим фактором стабільності банківської системи.

Роль банківської системи повною мірою розкривається у різних аспектах економічного життя.

Зокрема, у забезпеченні економічного зростання банківська система відіграє ключову роль через механізми фінансування реального сектору економіки, оскільки банки надають кредити підприємствам для розширення виробництва, модернізації обладнання та впровадження інновацій. Підтримка інвестиційних процесів здійснюється через довгострокове кредитування та участь банків в інвестиційних проектах. Банківська система стимулює розвиток економіки, забезпечуючи доступ до фінансових ресурсів для перспективних галузей, а забезпечення економічної стабільності в державі досягається через механізми регулювання фінансових потоків та управління ризиками.

Щодо регулювання грошового обігу, то значення банківської системи у цьому є визначальним, адже через механізми монетарної політики здійснюється контроль грошової маси для підтримання оптимального рівня грошової пропозиції в економіці. Забезпечення стабільності національної валюти досягається через валютні інтервенції та управління золотовалютними резервами. Регулювання інфляційних процесів відбувається шляхом зміни процентних ставок та використання інших інструментів грошово-кредитної політики. Підтримка ліквідності банківської системи Національним банком забезпечує безперебійне функціонування платіжної системи та стабільність фінансового сектору [11].

Банківська система також виступає ключовим посередником у перерозподілі фінансових ресурсів. Мобілізація заощаджень населення та

підприємств відбувається через залучення депозитів та інших форм вкладів, після чого ці ресурси трансформуються в інвестиції, що забезпечує фінансування розвитку економіки. Таким чином, міжгалузевий перерозподіл капіталу дозволяє спрямовувати фінансові ресурси у найбільш ефективні сектори економіки. Банківська система також забезпечує міжнародний рух капіталу, сприяючи інтеграції національної економіки у світові фінансові ринки.

Підтримка стабільності фінансової системи завдяки ефективній банківській системі реалізується через декілька механізмів:

- забезпечення надійності банків досягається через пруденційний нагляд та встановлення нормативів діяльності;
- захист інтересів вкладників здійснюється через систему гарантування вкладів та механізми банківського нагляду;
- підтримка фінансової стабільності включає моніторинг системних ризиків та вжиття превентивних заходів для запобігання кризовим явищам;
- антикризове управління передбачає наявність інструментів для швидкого реагування на фінансові потрясіння та мінімізації їх наслідків для економіки [5].

Таким чином, банківська система виступає ключовим елементом економічного механізму, забезпечуючи не лише фінансове посередництво, але й виконуючи важливі функції регулювання та стабілізації економічних процесів.

1.2. Особливості побудови банківської системи ЄС та європейські стандарти регулювання банківської діяльності

В контексті реалізації євроінтеграційного курсу України [30] та отримання статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу особливої актуальності набуває питання гармонізації національних систем з європейськими стандартами та вимогами. Банківська система, як ключовий елемент фінансової архітектури держави, потребує особливої уваги в процесі такої адаптації. Досвід країн ЄС демонструє, що ефективна та стабільна банківська система є необхідною передумовою успішної економічної інтеграції. Розуміння особливостей

функціонування банківських систем країн Європейського Союзу має важливе значення для визначення напрямів реформування банківського сектору України та забезпечення його відповідності європейським стандартам.

Дотримання принципів побудови європейської банківської системи є фундаментальною основою для забезпечення її ефективного функціонування та фінансової стабільності всього Європейського Союзу. Розглянемо ці принципи (рис. 1.3).

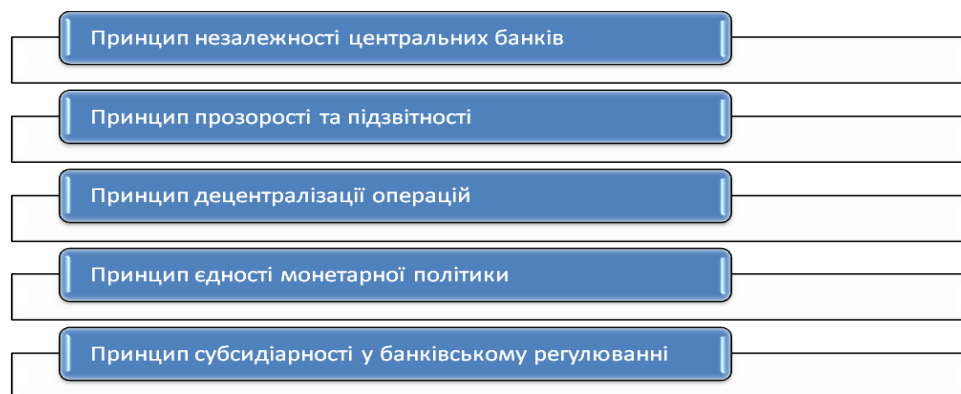

Рисунок 1.3 – Принципи побудови європейської банківської системи [23]

1. Принцип незалежності центральних банків забезпечує об'єктивність прийняття монетарних рішень та захист від політичного впливу.

2. Принцип прозорості та підзвітності гарантує довіру до банківської системи з боку суспільства та учасників ринку, що є критично важливим для фінансової стабільності.

3. Принцип децентралізації операцій дозволяє враховувати особливості національних банківських систем при збереженні єдиних стандартів регулювання.

4. Принцип єдності монетарної політики забезпечує узгодженість дій всіх елементів банківської системи ЄС для досягнення спільних цілей цінової стабільності та економічного зростання.

5. Принцип субсидіарності у банківському регулюванні оптимізує розподіл повноважень між європейськими та національними органами нагляду.

Дотримання цих принципів є особливо важливим для України в контексті євроінтеграції, оскільки вони визначають напрями необхідної трансформації вітчизняної банківської системи.

Структура банківської системи ЄС є дворівневою (рис. 1.4) і включає:

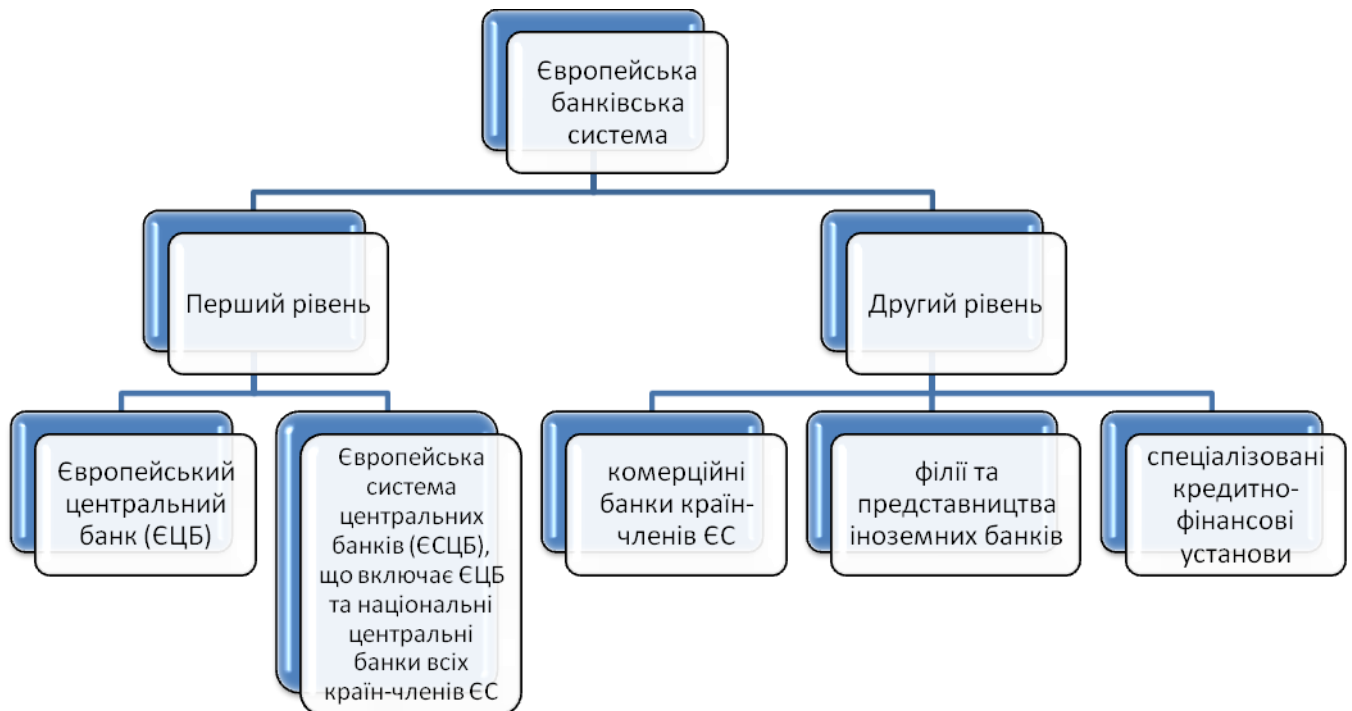

Рисунок 1.4 – Структура європейської банківської системи [38]

Перший рівень (керуюча підсистема) включає: Європейський центральний банк (ЄЦБ) та Європейську систему центральних банків (ЄСЦБ), що складається із ЄЦБ та національних центральних банків усіх країн-членів ЄС.

Другий рівень – це керована підсистема, елементами якої є комерційні банки країн-членів ЄС, філії та представництва іноземних банків та спеціалізовані кредитно-фінансові установи.

Така структуризація дозволяє чітко визначити механізми регулювання та підпорядкування в банківській системі ЄС, де керуюча підсистема формує політику та встановлює правила, а керована - реалізує їх у практичній діяльності.

Особливостями взаємодії елементів даної системи можна визначити наступні (рис. 1.5):

Рисунок 1.5 – Особливості взаємодії елементів банківської системи ЄС [37]

Ефективна взаємодія всіх елементів банківської системи ЄС є критично важливою для забезпечення фінансової стабільності та економічного розвитку Європейського Союзу, оскільки вона створює основу для безперебійного функціонування єдиного фінансового ринку та ефективної реалізації спільної монетарної політики. Саме чітка координація дій між наднаціональними та національними регуляторами, а також стандартизація банківської діяльності дозволяють підтримувати стабільність євро та забезпечувати вільний рух капіталу в межах ЄС.

Регулювання банківської діяльності в ЄС базується на єдиній правовій базі, яка охоплює директиви, регламенти та рекомендації. Основою цієї системи є міжнародні стандарти, зокрема Базельські принципи, адаптовані до специфіки Європейського Союзу.

Базельський комітет з банківського нагляду розробив стандарти для забезпечення стабільності банківської системи. У ЄС ці принципи інтегровані в нормативну базу через директиви та регламенти [31, 35, 36, 42].

Розглянемо детально еволюцію Базельських угод та їх основні аспекти (Додаток А, табл. А.1). Щодо етапів, то їх визначали Базельські угоди:

Базель I (1988) – встановлення мінімального рівня капіталу банків щодо ризикових активів.

Базель II (2004) – запровадження тристовпної системи:

- стовп 1 - мінімальні вимоги до капіталу (кредитний, ринковий і операційний ризику);
- стовп 2 - процеси нагляду за діяльністю банків;
- стовп 3 - забезпечення прозорості через розкриття інформації.

Базель III (2010) – посилення вимог до якості капіталу, ліквідності та управління ризиками після фінансової кризи 2008 року.

Базель IV (2017) — це умовна назва для останніх змін у регуляторних вимогах, які є частиною впровадження стандартів Базельського комітету після Базель III. Ці зміни офіційно називають "завершенням реформи Базель III" і включають нові правила, які посилюють капітальні вимоги до банків.

Базель IV — це наступний етап еволюції регулювання банківської діяльності, який покликаний зробити глобальну фінансову систему стійкішою до криз і забезпечити стабільний розвиток фінансових ринків.

На основі аналізу еволюції банківського регулювання від Базеля I до Базеля IV можна побачити суттєве ускладнення та комплексність регуляторних вимог - від простого фокусу на кредитному ризику та базових вимог до капіталу до багатокомпонентної системи оцінки різних видів ризиків. Особливо помітним є посилення вимог після глобальної фінансової кризи 2008 року, що відображено у Базелі III через запровадження додаткових буферів капіталу та нових стандартів ліквідності, а остаточне вдосконалення системи у Базелі IV спрямоване на стандартизацію підходів та обмеження варіативності оцінки ризиків.

Європейська система банківського регулювання заснована на таких ключових документах (табл. 1.2):

Таблиця 1.2 - Основні директиви ЄС щодо регулювання банківської діяльності

Директива/Регламент	Основний зміст	Ключові особливості
1	2	3
CRD IV (Capital Requirements Directive IV)	Регламентує вимоги до капіталу, управління ризиками та ліквідності банків.	- Впровадження стандартів Базель III. - Встановлення мінімального рівня капіталу CET1, Tier 1. - Буфери капіталу для стабільності.
CRR (Capital Requirements Regulation)	Регламентує прямі вимоги до капіталу та розкриття фінансової інформації для всіх банків країн ЄС.	- Є обов'язковим для виконання без додаткової адаптації. - Вимоги до ліквідності (LCR, NSFR).
BRRD (Bank Recovery and Resolution Directive)	Регулює процедури санації та банкрутства банків.	- Впровадження механізму bail-in (залучення коштів акціонерів і кредиторів). - Захист інтересів вкладників та стабільності системи.
SRM (Single Resolution Mechanism Regulation)	Встановлює єдиний механізм вирішення проблем банків у рамках Банківського союзу ЄС.	- Підпорядкований Європейському органу банківського нагляду (EBA).
PSD2 (Payment Services Directive 2)	Регулює платіжні послуги та сприяє розвитку фінансових технологій.	- Відкритий доступ до платіжних систем для FinTech-компаній. - Стимулювання конкуренції та безпеки електронних платежів.
DGSD (Deposit Guarantee Schemes Directive)	Регулює системи гарантування депозитів у банках країн ЄС.	- Мінімальний рівень гарантування депозитів: до 100 000 євро. - Встановлення строків виплат у разі банкрутства банку.
SREP (Supervisory Review and Evaluation Process)	Регламентує процес нагляду за банками та оцінку їх стійкості.	- Оцінка капітальної адекватності, ліквідності та управління ризиками.
AML Directives (Anti-Money Laundering Directives)	Серія директив щодо запобігання відмиванню грошей та фінансуванню тероризму.	- Зобов'язання фінансових установ проводити перевірку клієнтів (KYC).

Ця таблиця охоплює найважливіші директиви та регламенти, які формують регуляторну базу для банківської діяльності в ЄС.

Інтегрованість банківського сектору ЄС є ключовим фактором забезпечення фінансової стабільності та економічного розвитку союзу, оскільки вона створює єдиний фінансовий простір з уніфікованими правилами, стандартами нагляду та механізмами захисту. Така система дозволяє ефективно протидіяти системним ризикам, забезпечує вільний рух капіталу між країнами-членами та сприяє розвитку конкурентного середовища, що в результаті підвищує ефективність та стійкість всього банківського сектору ЄС.

З розширенням кордонів ЄС та появою нових країн-членів все більше національних банківських систем інтегрувалися в європейську систему, що вимагало відповідності їх стандартів європейським. Характерні особливості банківських систем країн ЄС згруповані в табл. 1.3.

Таблиця 1.3 – Особливості банківських систем країн ЄС[39]

Характеристика	Опис особливостей
1	2
Структура системи	<ul style="list-style-type: none"> - Дворівнева система: Європейський центральний банк (ЄЦБ) та національні центральні банки - Єдиний наглядовий механізм (SSM) - Значна роль великих транснаціональних банківських груп
Регуляторна база	<ul style="list-style-type: none"> - Єдині правила регулювання (Single Rulebook) - Базельські стандарти - Директиви ЄС щодо достатності капіталу (CRD) - Механізм санації та врегулювання (SRM)
Особливості нагляду	<ul style="list-style-type: none"> - Централізований нагляд ЄЦБ за системно важливими банками - Національний нагляд за меншими установами - Стрес-тестування на рівні ЄС
Захист вкладників	<ul style="list-style-type: none"> - Гармонізована система гарантування вкладів - Мінімальне покриття 100,000 євро - Національні схеми гарантування депозитів
Монетарна політика	<ul style="list-style-type: none"> - Єдина монетарна політика для Єврозони - Таргетування інфляції близько 2% - Координація з національними центральними банками
Інноваційні аспекти	<ul style="list-style-type: none"> - Активний розвиток цифрового банкінгу - Впровадження відкритого банкінгу (PSD2) - Дослідження цифрового євро

Продовження таблиці 1.3

1	2
Специфіка ринку	<ul style="list-style-type: none">- Висока концентрація банківського сектору- Значна роль універсальних банків- Розвинена система транскордонних послуг
Проблемні аспекти	<ul style="list-style-type: none">- Різний рівень розвитку банківських систем країн-членів- Проблема непрацюючих кредитів у деяких країнах- Виклики кібербезпеки та цифрової трансформації

Отже, банківські системи країн Європейського Союзу характеризуються трьома ключовими особливостями. По-перше, вони демонструють високий рівень інтегрованості та уніфікації, що проявляється через єдині стандарти регулювання, тісну взаємодію банківських систем країн-членів та централізовану координацію через Європейський центральний банк.

По-друге, значна увага приділяється забезпеченню стійкості та захисту через впровадження багаторівневої системи захисту фінансової стабільності, встановлення жорстких вимог до капіталу й ліквідності та функціонування єдиної системи гарантування вкладів.

По-третє, банківський сектор ЄС характеризується високим рівнем інноваційності, що виражається в активному впровадженні цифрових технологій, динамічному розвитку фінтех-сектору та постійному вдосконаленні платіжних систем.

Відповідність вітчизняної банківської системи стандартам та нормам банківського регулювання ЄС є критично важливою для успішної євроінтеграції України та підвищення її інвестиційної привабливості. Впровадження європейських норм банківського регулювання, включаючи вимоги до капіталу, ліквідності та ризик-менеджменту, не лише посилить стійкість українського банківського сектору, але й сприятиме його глибшій інтеграції до європейського фінансового простору, що особливо актуально в контексті набуття Україною статусу кандидата на членство в ЄС та майбутньої післявоєнної відбудови економіки. У процесі гармонізації вітчизняного банківського регулювання з

нормами ЄС особливу увагу слід приділити впровадженню стандартів Базеля III та IV, розвитку системи гарантування вкладів та вдосконаленню механізмів банківського нагляду відповідно до європейських практик.

1.3. Нормативно-правове регулювання банківської діяльності в ЄС та Україні

Нормативно-правове регулювання банківської діяльності є фундаментальним елементом забезпечення стабільності та ефективності фінансового сектору. В умовах європейської інтеграції України особливої актуальності набуває порівняльний аналіз систем банківського регулювання ЄС та України, оскільки гармонізація вітчизняного законодавства з європейськими нормами є необхідною умовою для успішної інтеграції українського банківського сектору до єдиного фінансового простору ЄС.

Європейський Союз створив комплексну систему банківського регулювання, що базується на єдиних стандартах та механізмах нагляду, тоді як Україна перебуває у процесі трансформації своєї регуляторної системи відповідно до європейських вимог, що потребує детального вивчення особливостей обох систем регулювання для визначення оптимальних шляхів їх гармонізації. Посилення регуляторної конвергенції між банківськими системами України та ЄС сприятиме підвищенню стійкості вітчизняного фінансового сектору та його здатності протистояти кризовим явищам. При цьому важливим аспектом є не лише формальна адаптація законодавства, але й забезпечення ефективного правозастосування та розвиток інституційної спроможності регуляторних органів відповідно до найкращих європейських практик.

Пропонуємо розглянути нормативно-правове регулювання банківської діяльності в ЄС та Україні через порівняльний аналіз.

Таблиця 1.4 – Порівняльна характеристика аспектів нормативно-правового регулювання банківської діяльності України та ЄС [38, 39]

Аспект регулювання	Європейський Союз	Україна
1	2	3
Основні регулятори	Європейський центральний банк (ЄЦБ) Європейська банківська адміністрація (ЕВА) Національні регулятори	Національний банк України Фонд гарантування вкладів фізичних осіб
Ключові нормативні акти	Договір про функціонування ЄС Регламент ЄС про Єдиний наглядовий механізм Директиви про вимоги до капіталу (CRD) Регламент про вимоги до капіталу (CRR)	Закон "Про банки і банківську діяльність" Закон "Про Національний банк України" Закон "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб" Постанови НБУ
Пруденційні вимоги	Базель III/IV Єдині правила (Single Rulebook) Механізм відновлення та санації (SRM)	Адаптовані стандарти Базеля Нормативи НБУ Спрощені вимоги для малих банків
Система нагляду	Єдиний наглядовий механізм (SSM) Ризик-орієнтований підхід Макропруденційний нагляд	SREP (з 2018 року) Ризик-орієнтований нагляд Поступовий перехід до стандартів ЄС
Захист прав споживачів	Єдина система захисту вкладів Директива про платіжні послуги (PSD2) Правила захисту персональних даних	Закон про захист прав споживачів Система гарантування вкладів Впровадження стандартів ЄС
Ліцензування	Єдина банківська ліцензія Паспортизація послуг Уніфіковані вимоги	Національна система ліцензування Особливі вимоги до власників істотної участі Поступова адаптація до норм ЄС

За даними таблиці можна зробити висновок, що регулювання банківської діяльності в ЄС відзначається високим рівнем уніфікації, наднаціональним підходом до нагляду та комплексною системою забезпечення фінансової стабільності. Водночас Україна демонструє поступову адаптацію до норм ЄС, вдосконалення системи банківського нагляду, впровадження міжнародних стандартів.

Основними відмінностями між системами регулювання є рівень централізації нагляду, складність регуляторних вимог та ступінь інтеграції з міжнародними ринками. Проте спостерігаються чіткі тенденції зближення, серед яких впровадження стандартів Базеля, розвиток ризик-орієнтованого нагляду та посилення захисту прав споживачів.

Оскільки банківський сектор постійно еволюціонує та адаптується до нових викликів глобального середовища, регуляторні рамки також мають відповідати сучасним вимогам та враховувати нові аспекти банківської діяльності. У контексті регулювання банківської діяльності в ЄС та Україні важливо розглянути додаткові компоненти, які відображають сучасні тенденції розвитку фінансового сектору та нові регуляторні виклики. Особливу увагу варто приділити таким аспектам, як цифрова трансформація, сталий розвиток, антикризове регулювання та регулювання фінансових інновацій, оскільки вони суттєво впливають на ефективність та стабільність банківських систем обох юрисдикцій (рис. 1.6).

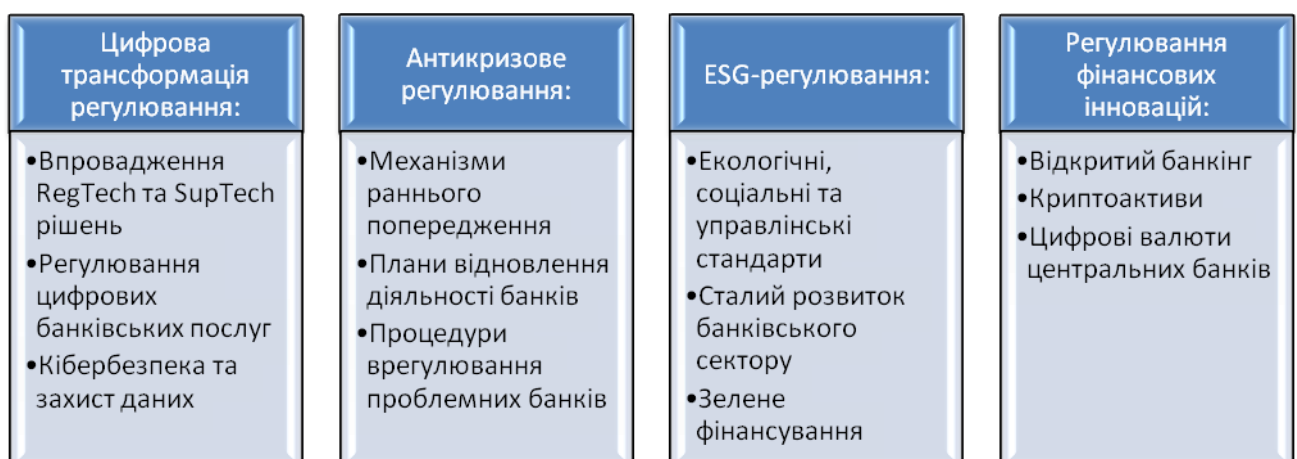

Рисунок 1.6 – Нові регуляторні виклики в банківській системі ЄС

В умовах повномасштабної війни виникла нагальна потреба адаптації нормативно-правового регулювання банківської діяльності в Україні до безпрецедентних викликів воєнного часу.

Зокрема, ключовими напрямками регуляторних змін стали [37]:

- забезпечення безперервності банківських операцій в умовах військових дій;
- посилення кібербезпеки фінансового сектору, впровадження механізмів підтримки клієнтів у кризових ситуаціях;
- адаптація вимог до капіталу та ліквідності з урахуванням воєнних ризиків;
- вдосконалення системи фінансового моніторингу для протидії фінансуванню тероризму та посиленого контролю за транскордонними операціями.

При цьому особлива увага приділяється збереженню балансу між необхідною гнучкістю регулювання в умовах війни та дотриманням базових принципів фінансової стабільності та надійності банківської системи.

Отже, нормативно-правове регулювання банківської діяльності в ЄС та Україні демонструє значні відмінності у рівні розвитку та комплексності підходів, проте спостерігається чітка тенденція до зближення регуляторних рамок. Європейський Союз створив інтегровану систему банківського регулювання з єдиними стандартами, централізованим наглядом та ефективними механізмами захисту фінансової стабільності, тоді як Україна активно працює над адаптацією свого законодавства до норм ЄС, впроваджуючи міжнародні стандарти та вдосконалюючи систему банківського нагляду.

Важливими напрямками подальшого розвитку регуляторної конвергенції є посилення транскордонного співробітництва, впровадження сучасних технологічних рішень у наглядові процеси, сталий розвиток та вдосконалення механізмів антикризового управління. Успішна гармонізація вітчизняного банківського законодавства з нормами ЄС не лише сприятиме підвищенню стійкості українського банківського сектору, але й створить передумови для його

повноцінної інтеграції до європейського фінансового простору, що особливо актуально в контексті євроінтеграційних прагнень України та необхідності післявоєнного відновлення економіки.

Висновки до розділу 1

На основі проведеного дослідження теоретико-методологічних засад функціонування банківської системи в умовах євроінтеграції можна зробити такі висновки.

Банківська система є ключовим елементом сучасної економіки, що забезпечує ефективний рух фінансових ресурсів та стабільність фінансового сектору. Аналіз наукових підходів до визначення сутності банківської системи (системного, інституційного, функціонального та структурного) дозволив виявити її багатоаспектний характер та комплексну природу. Встановлено, що банківській системі притаманні такі характерні ознаки як цілісність, ієрархічність, самоорганізація та керованість, що забезпечують її ефективне функціонування як єдиного механізму.

Дослідження функцій банківської системи виявило їх поділ на основні (трансформаційна, емісійна, стабілізаційна, регулююча, посередницька) та специфічні (створення грошей та регулювання грошової маси, забезпечення функціонування платіжно-розрахункового механізму, накопичення та перерозподіл капіталу, управління ризиками). Встановлено, що роль банківської системи проявляється у забезпеченні економічного зростання, регулюванні грошового обігу, перерозподілі фінансових ресурсів та підтримці фінансової стабільності держави.

Аналіз особливостей побудови банківської системи ЄС виявив, що вона базується на принципах незалежності центральних банків, прозорості та підзвітності, децентралізації операцій, єдності монетарної політики та субсидіарності у банківському регулюванні. Структура банківської системи ЄС є дворівневою та включає керуючу підсистему (ЄЦБ та ЄСЦБ) та керовану

підсистему (комерційні банки країн-членів). Ефективна взаємодія всіх елементів забезпечується через стандартизацію діяльності, координацію регуляторних дій та єдині механізми нагляду.

Дослідження еволюції банківського регулювання від Базеля I до Базеля IV демонструє суттєве ускладнення та посилення регуляторних вимог, особливо після глобальної фінансової кризи 2008 року. Європейська система банківського регулювання базується на комплексі директив та регламентів, що забезпечують єдині стандарти діяльності, захист прав споживачів та фінансову стабільність.

Порівняльний аналіз нормативно-правового регулювання банківської діяльності в ЄС та Україні виявив тенденцію до поступової конвергенції регуляторних рамок. В умовах війни особливої актуальності набуває адаптація вітчизняного регулювання до воєнних викликів при збереженні курсу на євроінтеграцію. Подальша гармонізація українського банківського законодавства з нормами ЄС сприятиме підвищенню стійкості фінансового сектору та створить передумови для успішної післявоєнної відбудови економіки.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

2.1. Оцінка основних показників діяльності банків України

Банківський сектор України протягом 2014-2024 років пройшов складний шлях трансформації, що характеризувався масштабним очищенням системи від проблемних банків, зміцненням регуляторних вимог та впровадженням міжнародних стандартів банківського нагляду. Вибір періоду дослідження обумовлений тим, що саме 2014 рік став переломним моментом для української банківської системи: політичні події Революції Гідності, підписання Угоди про асоціацію з ЄС та початок військової агресії на сході країни створили безпрецедентні виклики для фінансового сектору та обумовили необхідність його кардинального реформування. Саме з цього періоду розпочалася системна трансформація банківського сектору відповідно до європейських стандартів, що включала очищення системи від неплатоспроможних банків, посилення вимог до прозорості структури власності та впровадження ризик-орієнтованого нагляду (рис. 2.1).

Рисунок 2.1 – Реалізація комплексної програми реформ 2014-2020 рр. [19]

Аналіз основних показників діяльності банківського сектору за цей період дозволяє оцінити ефективність проведених реформ, виявити ключові тенденції розвитку та визначити вплив зовнішніх шоків, включаючи COVID-19 та повномасштабну війну, на стабільність банківської системи. Особливу увагу варто приділити змінам, що відбулися в контексті реалізації євроінтеграційного курсу України та адаптації банківського сектору до європейських стандартів регулювання.

Аналіз стану банківської системи України за період 2014-2024 рр. пропонуємо почати з динаміки кількості банків (рис. 2.1).

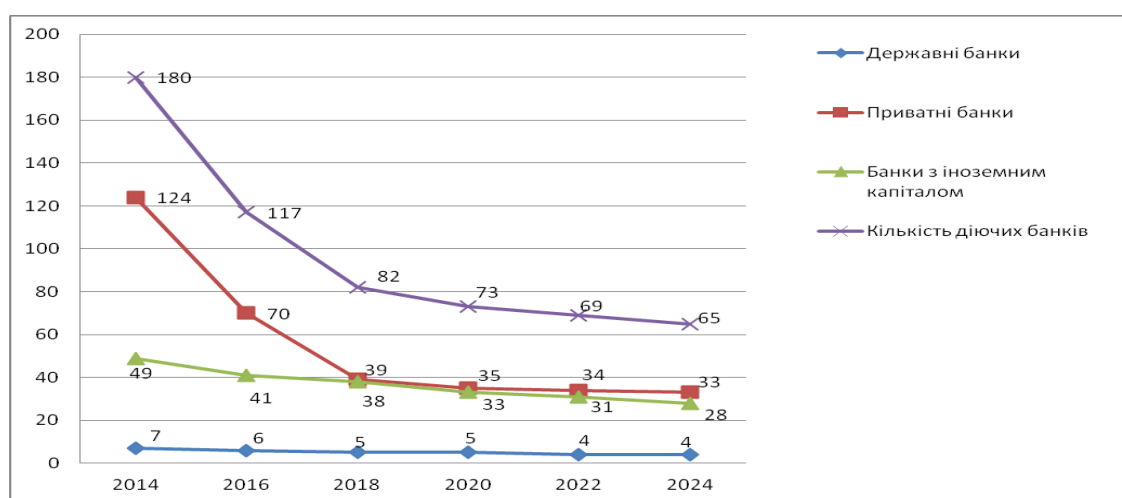

Рисунок 2.2 – Динаміка кількості банків в Україні протягом 2014-2024 рр. [21]

Аналізуючи структуру банківської системи України протягом 2014-2024 років, можна виділити наступні ключові тенденції:

1. Щодо динаміки кількості банків спостерігається суттєве зменшення їх кількості – з 180 у 2014 році до 65 на початок 2024 року. Найбільш інтенсивне скорочення відбулося у 2014-2016 роках в рамках очищення банківської системи. З 2019 року темпи скорочення кількості банків суттєво уповільнилися.

2. Структура власності банків свідчить, що частка державних банків у активах системи зросла з близько 20% у 2014 році до понад 50% у 2024. Кількість банків з іноземним капіталом зменшилась з 49 до 28, проте їх частка в активах системи залишається стабільною.

3. Найбільше скорочення відбулося серед приватних банків з українським капіталом.

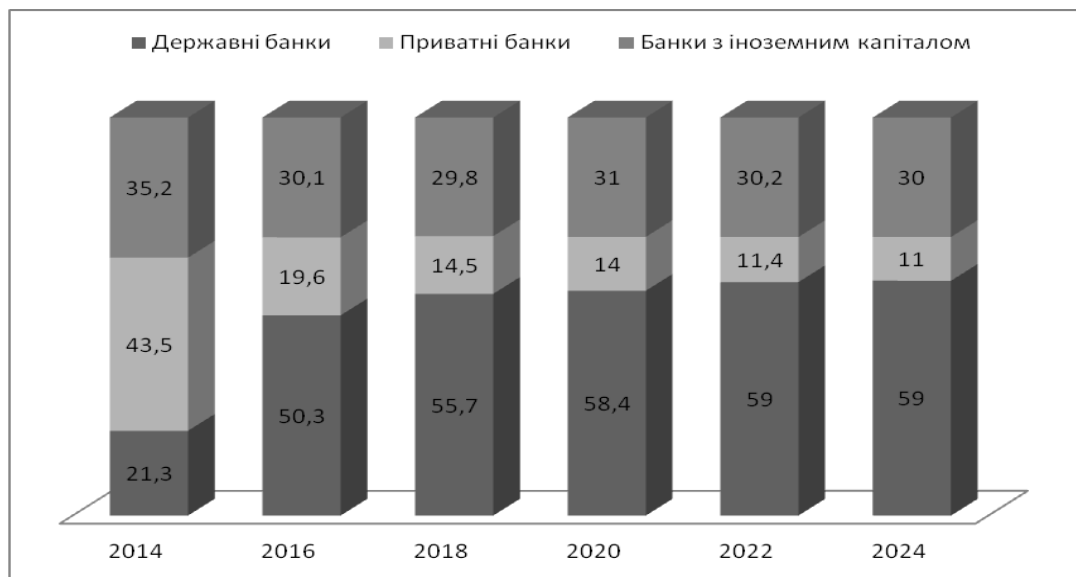

Рисунок 2.3 – Структура банків за формою власності у активах системи [21]

Аналіз структури банківської системи України за формою власності протягом аналізованого періоду (рис. 2.3) свідчить про те, що частка приватних банків демонструє тенденцію до суттєвого зменшення - з майже 70% у 2014 році до близько 30% у 2024 році, що є наслідком системного очищення банківського сектору та виведення з ринку проблемних приватних банків.

Частка державних банків значно зросла з приблизно 15% у 2014 році до майже 45% у 2024 році. Ключовим моментом цього зростання стала націоналізація Приватбанку у 2016 році.

Банки з іноземним капіталом зберігають відносно стабільну частку в структурі банківської системи - близько 25-30%, що свідчить про їхню стійкість та збереження інтересу іноземних інвесторів до українського банківського сектору.

Така трансформація структури власності відображає суттєві зміни у банківському секторі України, де державні банки стали відігравати домінуючу роль, що створює певні виклики для розвитку конкуренції на ринку банківських послуг.

Рівень концентрації банківського сектору - це показник, який характеризує ступінь сконцентрованості банківського капіталу та активів у найбільших банках системи. Згідно даних НБУ, показники концентрації за аналізований період суттєво зросли - на т оп-5 банків припадає близько 70% активів системи, причому державні банки (Приватбанк, Ощадбанк, Укрексімбанк, Укргазбанк) займають домінуючі позиції. Частка найбільшого банку (Приватбанк) становить близько 20% активів, а на 20 найбільших банків припадає більше 90% активів системи. Щодо концентрації за депозитами, то понад 75% депозитів фізичних осіб зосереджено у топ-5 банках, причому державні банки утримують близько 55% депозитного портфелю. Загалом доволі високий рівень концентрації свідчить про олігополістичну структуру банківського ринку України з домінуванням державних банків та кількох великих банків з іноземним капіталом.

Отже, таке суттєве скорочення кількості банків та зростання концентрації стали результатом системного очищення банківського сектору, що розпочалося у 2014 році після Революції Гідності. Основними причинами виведення банків з ринку стали непрозора структура власності, порушення нормативів, проблеми з капіталізацією та ведення ризикової діяльності.

Перейдемо до аналізу динаміки і структури банківських активів (табл. 2.1, рис. 2.4).

Таблиця 2.1 – Динаміка активів банківської системи України за 2014-2024 рр., млрд. грн. [21]

Показник	2014	2016	2018	2020	2022	2024
1	2	3	4	5	6	7
Загальні активи, млрд. грн.	1316,9	1256,3	1360,8	1822,8	2054,6	2479,3
Кредитний портфель, млрд. грн.	1006,4	965,1	1118,6	963,7	1067,2	1193,4
у т.ч. NPL, %	19	52	54,5	41	26,6	14,2
Інвестиційний портфель, млрд. грн .	168,9	201,5	425,8	791,3	843,7	1012,8
Частка держ. цінних паперів, %	76,4	94,1	87,3	91,2	92,8	93,5

Отже, загальна динаміка банківських активів свідчить про наступне:

- зростання загальних активів з 1316,9 млрд. грн. у 2014 до 2479,3 млрд. грн. на початок 2024 року;
- найбільш динамічне зростання спостерігалось у 2019-2024 роках;
- суттєвий вплив на динаміку мали курсові коливання та інфляційні процеси.

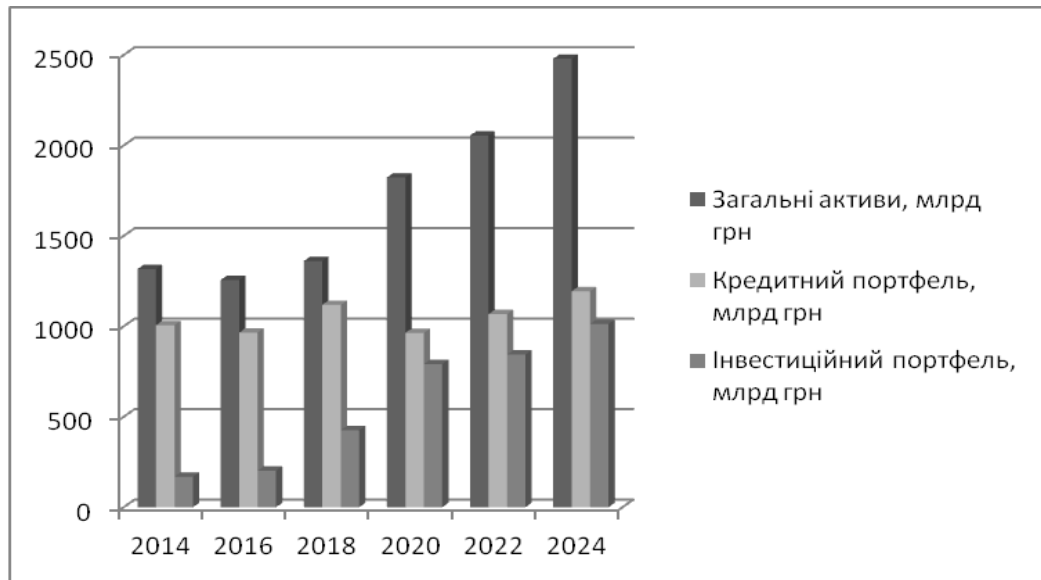

Рисунок 2.4 – Динаміка кредитного та інвестиційного портфелів банків України у 2014-2024 рр. [21]

Щодо кредитного портфеля, то спостерігається:

- відносно стабільні обсяги кредитування з тенденцією до помірному зростання;
- зміна структури на користь корпоративного сектору;
- значне зростання споживчого кредитування до початку війни.

Якість кредитного портфеля банкі визначається насамперед часткою проблемної заборгованості. Пікове значення NPL спостерігалось у 2018 році (54,5%), відтак відбувалося поступове покращення якості портфеля завдяки списанню проблемних кредитів. Значний вплив на покращення якості кредитного портфеля мала реструктуризація кредитів Приватбанку.

Протягом війни спостерігається поступове відновлення кредитної активності банків, зокрема через державні програми підтримки бізнесу ("5-7-9%")

та фокус на кредитуванні підприємств критичної інфраструктури й оборонного сектору. При цьому якість кредитного портфеля демонструє позитивну динаміку - рівень NPL знизився з 26,6% у 2022 році до 14,2% на початок 2024 року, що свідчить про ефективність заходів з реструктуризації проблемної заборгованості та виважену кредитну політику банків в умовах воєнних викликів.

Інвестиційний портфель банківської системи України демонструє стійку тенденцію до зростання - з 168,9 млрд. грн. у 2014 році до 1012,8 млрд. грн. на початок 2024 року, при цьому основну частку (понад 90%) становлять вкладення в державні цінні папери. Така структура інвестиційного портфеля обумовлена необхідністю фінансування державного бюджету в умовах війни та прагненням банків забезпечити прийнятний баланс між дохідністю та ризиком, адже ОВДП залишаються одним із найбільш надійних інструментів інвестування в поточних умовах.

Отже, основними тенденціями при аналізі банківських активів протягом аналізованого періоду можна визначити:

- зміщення структури активів від кредитування до інвестування в державні цінні папери;
- покращення якості кредитного портфеля;
- концентрація значної частки активів у державних банках.

Не менш важливим є аналіз ресурсного потенціалу, адже формування ефективної ресурсної бази є ключовим елементом стабільного функціонування банківської системи, оскільки вона визначає можливості банків здійснювати активні операції, забезпечує їхню ліквідність та впливає на загальну фінансову стійкість. Достатній обсяг та оптимальна структура ресурсної бази, яка включає власний капітал та залучені кошти, дозволяє банкам не лише підтримувати необхідний рівень платоспроможності, але й розширювати кредитно-інвестиційну діяльність, забезпечуючи тим самим розвиток економіки через механізм трансформації заощаджень в інвестиції.

Таблиця 2.2 – Динаміка ресурсної бази банківської системи України за 2014-2024 рр. [21]

Показник	2014	2016	2018	2020	2022	2024
1	2	3	4	5	6	7
Зобов'язання, млрд. грн.	1168,8	1132,5	1204,7	1612,1	1826,8	2198,6
Депозити фізичних осіб, млрд. грн	418,1	437,2	508,9	681,7	858,3	968,5
у національній валюті, %	45,2	47,8	54,2	58,5	62,8	65,3
в іноземній валюті, %	54,8	52,2	45,8	41,5	37,2	34,7
Депозити юридичних осіб, млрд. грн.	261,4	310,6	406,4	646,5	725,4	892,7
у національній валюті, %	55,3	58,7	61,5	65,2	68,4	71,2
в іноземній валюті, %	44,7	41,3	38,5	34,8	31,6	28,8
Власний капітал, млрд. грн.	148,1	123,8	156,1	210,7	227,8	280,7
Адекватність капіталу, %	15,6	12,7	16,2	21,9	18,2	16,8

Аналіз розвитку ресурсної бази банківської системи України за період 2014-2024 років (табл. 2.2) виявив декілька важливих тенденцій:

1. За цей період відбулося суттєве зростання загального обсягу зобов'язань банків майже вдвічі, при цьому основу ресурсної бази продовжують формувати депозити клієнтів, а залежність від зовнішніх запозичень поступово знижується.

2. Депозитний портфель демонструє позитивну динаміку як за рахунок коштів фізичних, так і юридичних осіб, з помітною тенденцією до дедоларизації та збільшення частки гривневих вкладів, хоча в структурі переважають короткострокові депозити.

3. Власний капітал банківської системи також демонструє позитивну динаміку, що відображається у зростанні рівня капіталізації та підтриманні достатнього рівня адекватності капіталу, чому сприяла докапіталізація банків.

4. Особливо важливо відзначити, що навіть в умовах повномасштабної війни банківська система зберігає довіру вкладників, що підтверджується помірним зростанням депозитної бази. Стабільність валютного курсу сприяє подальшій дедоларизації депозитів, а банки підтримують достатній рівень ліквідності для забезпечення своїх зобов'язань.

Оцінка фінансових результатів діяльності банківської системи є ключовим індикатором її ефективності та стійкості, оскільки саме через показники прибутковості, рентабельності та операційної ефективності можна оцінити здатність банків генерувати достатній рівень доходів для забезпечення стабільного розвитку та протистояння можливим ризикам. Аналіз динаміки доходів, витрат та прибутковості банківського сектору дозволяє не лише оцінити поточний фінансовий стан банківської системи, але й виявити структурні зміни в джерелах формування фінансових результатів та визначити ефективність управлінських рішень щодо оптимізації банківської діяльності.

Основні показники, що демонструють фінансові результати діяльності вітчизняної банківської системи, наведені в табл. 2.3.

Таблиця 2.3 – Фінансові результати діяльності банків України за 2014-2024 рр. [21]

Показник	2014	2016	2018	2020	2022	2024
1	2	3	4	5	6	7
Доходи, млрд. грн.	210,2	190,7	204,6	249,8	312,4	386,5
Витрати, млрд. грн.	263,2	350,1	182,2	208,5	268,7	301,2
Чистий прибуток/збиток, млрд. грн.	-53	-159,4	22,4	41,3	43,7	85,3
ROA, %	-4,1	-12,6	1,7	2,5	2,1	3,4
ROE, %	-35,8	-128,8	14,3	19,6	19,2	30,4
Чиста процентна маржа, %	3,8	3,9	5,2	4,8	4,2	4,5
Cost-to-Income Ratio (CIR), %	59,3	83,4	58,1	52,4	49,2	47,8

Дослідження фінансових результатів банківської системи України за період 2014-2024 років підтверджує фундаментальну трансформацію: від глибоко збиткової діяльності до стабільно прибуткового функціонування.

Зокрема, варто підкреслити наступне:

1. У період 2014-2016 років банківська система зазнала значних збитків через кризові явища та процес очищення від проблемних банків, проте починаючи з 2018 року спостерігається стабільна прибуткова діяльність із позитивною

динамікою фінансових показників та суттєвим покращенням якості активів (рис. 2.5).

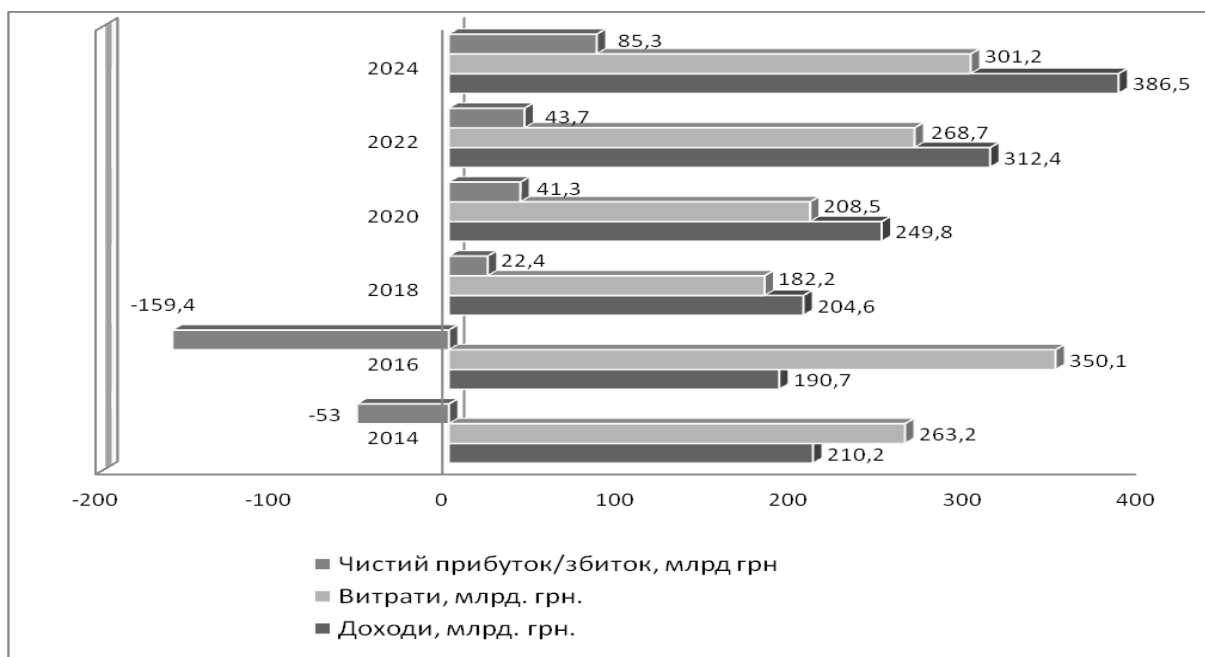

Рисунок 2.5 – Динаміка доходів, витрат та результату діяльності банків

2. Показники рентабельності демонструють різкі зміни - рентабельність активів (ROA) зросла від негативних значень до 3,4% на початок 2024 року, а рентабельність капіталу (ROE) досягла рівня 30,4%, що свідчить про високу ефективність використання капіталу банками. Важливим індикатором підвищення операційної ефективності є також поступове зниження показника Cost-to-Income Ratio (CIR).

3. Чиста процентна маржа протягом досліджуваного періоду коливалась у межах 3,8-5,2%, залишаючись на прийнятному рівні навіть в умовах загального зниження процентних ставок, що свідчить про ефективне управління процентною політикою банків.

4. Загалом в умовах воєнного стану банківська система демонструє вражаючу стійкість, зберігаючи прибутковість, нарощуючи комісійні доходи та підтримуючи високий рівень операційної ефективності завдяки ефективному контролю витрат.

Дотримання економічних нормативів є фундаментальною основою забезпечення стабільного функціонування банківської системи, оскільки вони встановлюють чіткі кількісні критерії для оцінки достатності капіталу, рівня ліквідності та обмеження концентрації ризиків у діяльності банків. Виконання нормативних вимог не лише забезпечує надійність окремих банків, але й сприяє підтриманню загальної фінансової стабільності банківської системи, захищаючи інтереси вкладників та кредиторів.

Дотримання встановлених нормативів українськими банками досліджуємо за даними табл. 2.4.

Таблиця 2.4 – Динаміка економічних нормативів банківської системи України [10]

Норматив	Нормативне значення	2014	2016	2018	2020	2022	2024
1	2	3	4	5	6	7	8
Н1 Регулятивний капітал, млрд. грн.	>200 млн. грн.	188,9	109,7	126,1	182,3	192,5	215,8
Н2 Достатність регулятивного капіталу, %	>10%	15,6	12,7	16,2	21,9	18,2	16,8
Н4 Миттєва ліквідність, %	>20%	57,1	60,8	68,7	85,4	83,2	81,5
Н5 Поточна ліквідність, %	>40%	79,9	102,1	99,1	94,4	91,8	89,6
Н6 Короткострокова ліквідність, %	>60%	86,1	92,1	93,5	89,2	85,4	83,7
Н7 Макс. розмір кред. ризику на одного контрагента, %	<25%	22,3	21,5	19,8	18,7	17,2	16,8
Н8 Великі кредитні ризики, %	від РК <8-кратний розмір РК	250,1	308,3	176,2	148,5	135,7	128,9

Аналіз дотримання економічних нормативів банківської системи України за період 2014-2024 років свідчить про суттєве зміцнення її фінансової стійкості. Показники достатності капіталу демонструють стабільне перевищення мінімальних регуляторних вимог, зокрема норматив достатності регулятивного капіталу (Н2) протягом всього періоду перевищував встановлений мінімум у 10%, досягнувши на початок 2024 року рівня 16,8%, що свідчить про надійну капіталізацію банківської системи.

Нормативи ліквідності також демонструють значний запас міцності - показники миттєвої, поточної та короткострокової ліквідності суттєво перевищують мінімальні вимоги регулятора та зберігають стабільну динаміку протягом аналізованого періоду. Це забезпечує високий рівень захисту від можливих шоків та здатність банків своєчасно виконувати свої зобов'язання.

У сфері управління кредитними ризиками спостерігається позитивна тенденція до зниження їх концентрації, що підтверджується зменшенням показника максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента з 22,3% до 16,8% та суттєвим скороченням обсягів великих кредитних ризиків з 250,1% до 128,9% від регулятивного капіталу. Такі зміни свідчать про вдосконалення систем ризик-менеджменту в банках та підвищення якості кредитних портфелів.

У підсумку зазначимо, що всі економічні нормативи виконуються із значним запасом міцності, що свідчить про високий рівень фінансової стійкості банківської системи України.

Таким чином, аналіз основних показників діяльності банківського сектору України за період 2014-2024 років демонструє суттєву трансформацію від кризового стану до стабільного розвитку: скорочення кількості банків з 180 до 65 установ супроводжувалось покращенням якості активів, зростанням капіталізації та відновленням прибутковості. Позитивна динаміка спостерігається у всіх ключових напрямках - зростання ресурсної бази з переважанням гривневих депозитів, покращення якості кредитного портфеля зі зниженням рівня NPL з 54,5% до 14,2%, стабільне перевищення економічних нормативів, що разом із досягнутим рівнем прибутковості (ROE 30,4%) свідчить про підвищення стійкості банківської системи України та її здатності протистояти кризовим явищам навіть в умовах воєнного стану.

2.2. Системна реформа вітчизняного банківського сектора: передумови, дії, досягнення

Банківська криза 2014-2015 років стала найбільш масштабною за всю історію незалежної України та була спричинена комплексом факторів: політичною нестабільністю, анексією Криму, початком військових дій на сході країни, стрімкою девальвацією гривні та загальним погіршенням економічної ситуації. Наслідками кризи стали масове банкрутство банків (за два роки з ринку було виведено понад 60 установ), відтік депозитів, зростання проблемних кредитів до історичного максимуму та загальна втрата довіри до банківської системи, що зумовило необхідність кардинального реформування всього банківського сектору.

Реформа також співпала з початком євроінтеграційних змін та необхідністю перебудови національної банківської системи у відповідності з європейськими стандартами. Підписання Угоди про асоціацію з ЄС створило додаткові вимоги до трансформації банківського сектору, зокрема щодо впровадження міжнародних стандартів регулювання, підвищення прозорості банківської діяльності та посилення захисту прав споживачів фінансових послуг.

Аналіз стану банківської системи до початку реформ, оцінка основних проблем та впливу кризових явищ дозволяє зрозуміти масштаб викликів, які постали перед регулятором, та обґрунтованість вжитих заходів з очищення та реформування банківського сектору.

Банківська система України напередодні реформи 2014 року накопичила низку суттєвих проблем, які вимагали комплексного вирішення (рис. 2.6).

На структурному рівні ключовими викликами були непрозорість структури власності багатьох банків, що ускладнювало ідентифікацію кінцевих бенефіціарів та їх відповідальність за діяльність банків, неефективність моделей корпоративного управління, яка призводила до прийняття ризикових рішень, та недостатній рівень внутрішнього контролю й аудиту, що не дозволяло своєчасно виявляти проблеми в діяльності банків.

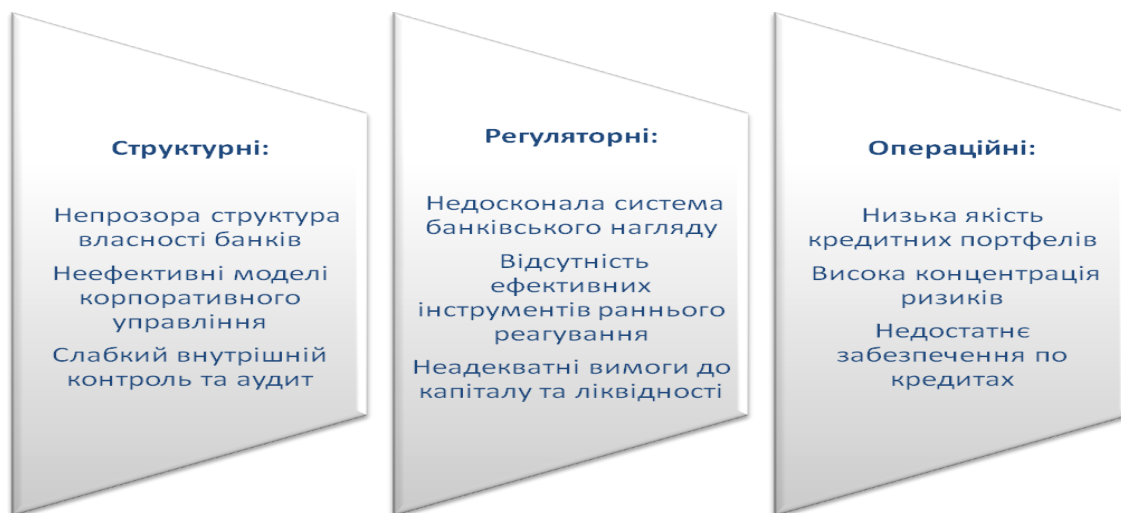

Рисунок 2.6 – Основні проблеми банківського сектору, що потребували вирішення [28]

У регуляторній сфері головними проблемами були недосконалість системи банківського нагляду, яка не забезпечувала належного контролю за діяльністю банків, відсутність дієвих інструментів раннього реагування на проблеми в банківському секторі, а також невідповідність вимог до капіталу та ліквідності реальним ризикам банківської діяльності.

На операційному рівні банки стикалися з проблемами низької якості кредитних портфелів, що було наслідком недостатньо виваженої кредитної політики, високої концентрації ризиків, особливо в кредитуванні пов'язаних осіб, та недостатнього забезпечення за наданими кредитами, що збільшувало потенційні втрати банків у разі дефолту позичальників.

Кризові явища 2014-2015 років мали комплексний та руйнівний вплив на банківську систему України. Стрімка девальвація національної валюти призвела до суттєвого зростання проблемних кредитів, особливо в сегменті валютного кредитування, де позичальники втратили здатність обслуговувати свої зобов'язання через трикратне знецінення гривні. Масова втрата довіри до банківської системи спровокувала значний відтік депозитів, що створило серйозну кризу ліквідності та поставило багато банків на межу виживання. Політична нестабільність та початок військової агресії суттєво підірвали довіру як

внутрішніх, так і зовнішніх інвесторів до банківського сектору, а анексія Криму та окупація частини Донбасу призвели до прямих втрат банківських активів на цих територіях та унеможливили нормальну роботу банківської системи в цих регіонах.

Таким чином, стан банківської системи України до 2014 року характеризувався накопиченням значних системних ризиків та невирішених проблем. На ринку функціонувало 180 банківських установ, значна частина яких мала непрозору структуру власності та здійснювала ризикову кредитну політику. При цьому багато банків мали недостатній рівень капіталізації, що не дозволяло їм ефективно протистояти можливим ризикам. Спостерігався високий рівень доларизації активів та пасивів, що створювало значні валютні ризики, а системи ризик-менеджменту в більшості банків були недостатньо розвинені. Низька якість корпоративного управління, слабкий внутрішній контроль та відсутність ефективного банківського нагляду створювали умови для накопичення проблемних активів та проведення сумнівних операцій.

Загальне погіршення економічної ситуації в країні, політична нестабільність та початок військової агресії у 2014 році лише загострили накопичені проблеми та зробили неминучим початок системної перебудови банківського сектору.

Реформування банківської системи України після 2014 року здійснювалося за кількома ключовими напрямками (рис. 2.7).

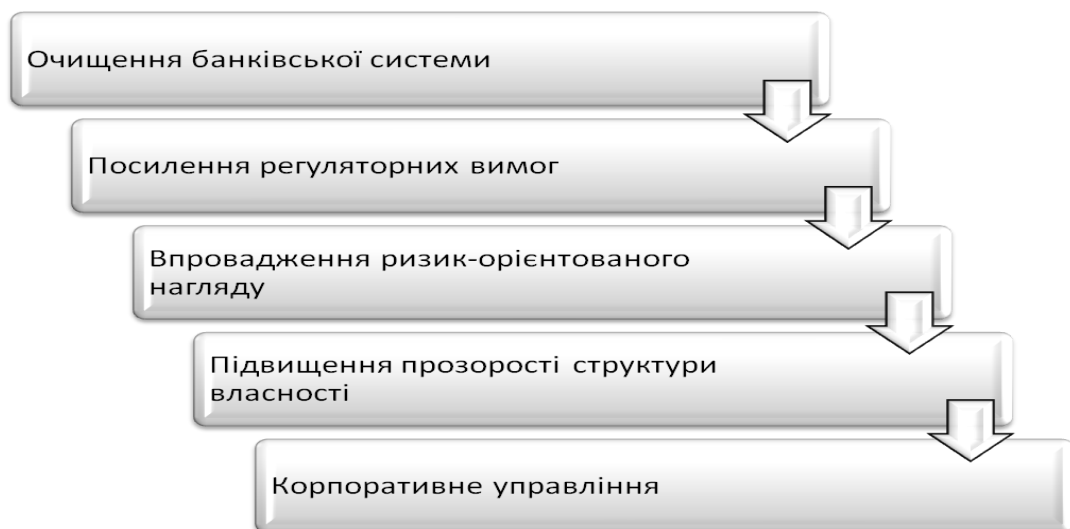

Рисунок 2.7 – Основні напрямки реформи [19]

Першим і найбільш масштабним напрямком стало очищення банківської системи від неплатоспроможних та проблемних банків, що призвело до виведення з ринку понад 100 установ, які не відповідали регуляторним вимогам або здійснювали ризикову діяльність.

Другим важливим напрямком стало суттєве посилення регуляторних вимог до банків, включаючи підвищення нормативів капіталу, впровадження нових стандартів ліквідності та вдосконалення системи управління ризиками відповідно до вимог Базельського комітету. Паралельно відбувалося впровадження ризик-орієнтованого підходу до банківського нагляду, що дозволило НБУ більш ефективно виявляти проблеми в діяльності банків та своєчасно реагувати на них.

Принциповим напрямком реформи стало забезпечення прозорості структури власності банків, що вимагало від акціонерів розкриття інформації про кінцевих бенефіціарів та джерела походження капіталу. Також значна увага приділялася вдосконаленню системи корпоративного управління в банках через впровадження нових вимог до складу та функцій наглядових рад, створення незалежних комітетів та посилення ролі внутрішнього контролю.

В рамках реформування банківського сектору відбулася також суттєва трансформація організаційної структури та функцій НБУ. Перш за все, було проведено внутрішню реорганізацію регулятора відповідно до найкращих міжнародних практик центральних банків, що включало створення нових департаментів та оптимізацію існуючих.

Ключовими змінами в структурі НБУ стали:

- створення комітету з питань нагляду та регулювання діяльності банків;
- формування окремого блоку пруденційного нагляду;
- впровадження нових підрозділів з фінансового моніторингу;
- створення департаменту ліцензування;
- розвиток підрозділів макропруденційного нагляду;
- посилення аналітичних підрозділів [9, 21].

Також було суттєво посилено незалежність НБУ в прийнятті рішень, вдосконалено процеси комунікації з ринком та підвищено прозорість діяльності

регулятора. Реформа дозволила створити більш ефективну структуру управління та нагляду за банківським сектором, що відповідає європейським стандартам.

Реформування банківської системи України можна розділити на три ключові етапи (рис. 2.8), кожен з яких мав свої особливості та завдання.

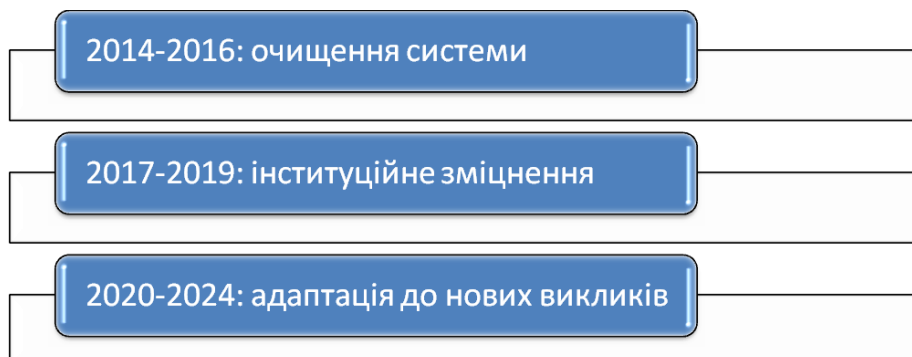

Рисунок 2.8 – Етапи банківської реформи 2014-2024 рр.

Перший етап (2014-2016 роки) характеризувався масштабним очищенням банківської системи, в ході якого було виведено з ринку понад 90 неплатоспроможних банків, проведено націоналізацію найбільшого банку країни - Приватбанку, та запроваджено нові вимоги до прозорості структури власності банків. Цей період став найбільш складним та болісним для банківської системи, але заклав фундамент для подальших реформ.

На другому етапі (2017-2019 роки) основна увага приділялася інституційному зміцненню банківської системи. В цей період було впроваджено нові стандарти корпоративного управління, посилено вимоги до капіталу та ліквідності банків, запроваджено ризик-орієнтований нагляд та вдосконалено систему внутрішнього контролю в банках. Також відбулося суттєве оновлення нормативної бази відповідно до вимог європейського законодавства.

Третій етап (2020-2024 роки) характеризується необхідністю адаптації банківської системи до нових викликів - пандемії COVID-19 та повномасштабної війни. В цей період банківська система демонструє свою стійкість та здатність функціонувати в кризових умовах, що значною мірою є результатом попередніх

етапів реформування. Відбувається подальша діджиталізація банківських послуг, вдосконалення систем управління ризиками та захисту прав споживачів.

Таким чином, системна реформа банківського сектору України, розпочата у 2014 році, призвела до суттєвих позитивних змін та досягнень, зокрема:

- підвищення стійкості системи;
- покращення якості активів;
- розвиток корпоративного управління;
- гармонізація з нормами ЄС.

Підвищення стійкості банківської системи підтверджується здатністю банків ефективно функціонувати навіть в умовах серйозних зовнішніх шоків, включаючи пандемію та повномасштабну війну, а також стабільним виконанням всіх економічних нормативів із значним запасом міцності.

Якість активів банківської системи значно покращилась, про що свідчить суттєве зниження рівня непрацюючих кредитів (з понад 50% до приблизно 14%), вдосконалення процедур оцінки кредитних ризиків та забезпечення кредитів. Впровадження нових стандартів корпоративного управління призвело до підвищення ефективності роботи наглядових рад банків, покращення систем внутрішнього контролю та ризик-менеджменту.

Особливо важливим досягненням стала гармонізація банківського регулювання з нормами ЄС, що включає впровадження вимог до капіталу відповідно до Базель III, вдосконалення системи фінансового моніторингу, посилення захисту прав споживачів та розвиток ризик-орієнтованого нагляду. Це створило основу для подальшої інтеграції українського банківського сектору до європейського фінансового простору.

Успішність проведеної реформи банківського сектору підтверджується позитивною динамікою ключових показників діяльності банків, розглянутих у попередньому підрозділі роботи: зниженням рівня NPL з 54,5% до 14,2%, зростанням показників прибутковості (ROE досяг 30,4%), збільшенням частки гривневих депозитів, стабільним перевищенням економічних нормативів та

здатністю системи генерувати значний прибуток (85,3 млрд. грн. на початок 2024 року) навіть в умовах воєнного стану.

2.3. Оцінка відповідності української банківської системи європейським стандартам

Інтеграція України до Європейського Союзу вимагає приведення банківської системи у відповідність до європейських стандартів та норм регулювання. В умовах набуття Україною статусу кандидата на членство в ЄС особливої актуальності набуває оцінка поточного рівня відповідності вітчизняної банківської системи європейським вимогам та визначення напрямів необхідної трансформації. Комплексний аналіз регуляторного середовища, стандартів діяльності та механізмів нагляду дозволяє оцінити досягнутий прогрес у гармонізації банківських систем та визначити подальші кроки для повноцінної інтеграції українського банківського сектору до єдиного європейського фінансового простору [20].

Методологічною основою оцінки відповідності банківської системи України європейським стандартам став порівняльний аналіз з використанням матричного підходу, що дозволило структурувати оцінку за ключовими компонентами та визначити рівень відповідності (високий, середній, низький) для кожного елемента системи. Такий підхід забезпечив можливість не лише виявити розриви між поточним станом та вимогами ЄС, але й визначити пріоритетні напрями подальшої трансформації банківської системи України відповідно до європейських стандартів.

Аналіз відповідності банківської системи України нормам ЄС здійснено за багатьма критеріями, а його результати наведені в додатку Б, табл. Б.1.

Рис. 2.9 демонструє результативність інтеграційного процесу вітчизняної банківської системи з європейською, який свідчить про значний прогрес у впровадженні європейських стандартів регулювання.

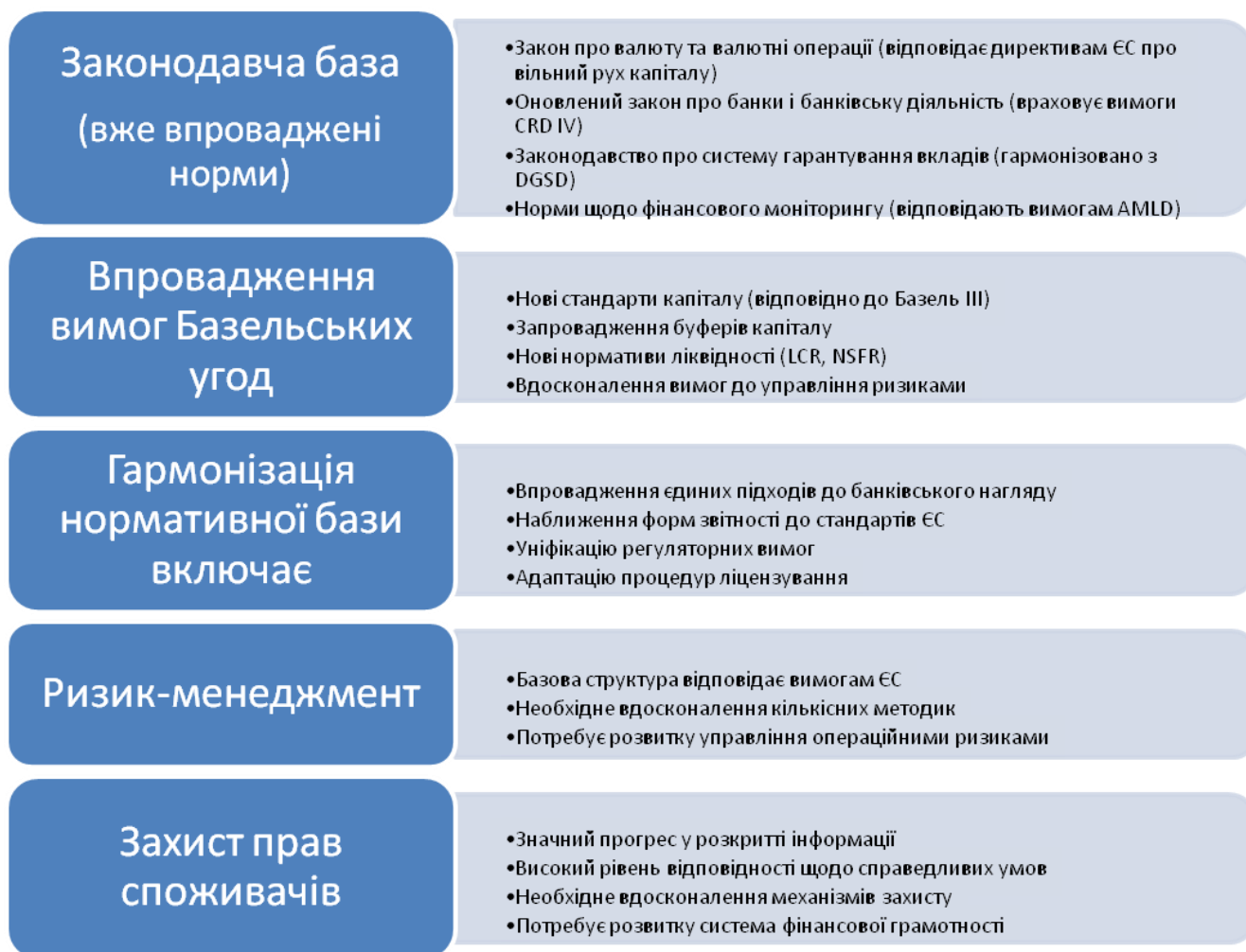

Рисунок 2.9 – Результати процесу гармонізації банківських систем України та ЄС

Зокрема, прийнято новий закон про валюту та валютні операції, який відповідає директивам ЄС про вільний рух капіталу [8], оновлено закон про банки і банківську діяльність відповідно до вимог CRD IV [7], а також адаптовано законодавство про систему гарантування вкладів до стандартів DGSD та впроваджено нові норми щодо фінансового моніторингу згідно з вимогами AMLD. У сфері впровадження вимог Базельських угод здійснено суттєві кроки щодо імплементації стандартів Базель III, включаючи впровадження нових вимог до капіталу, запровадження системи буферів капіталу та нових нормативів ліквідності (LCR, NSFR), а також вдосконалення вимог до систем управління ризиками в банках.

Процес гармонізації нормативної бази також охоплює впровадження єдиних підходів до банківського нагляду, наближення форм звітності до стандартів ЄС, уніфікацію регуляторних вимог та адаптацію процедур ліцензування, що створює основу для повноцінної інтеграції української банківської системи до європейського фінансового простору.

Як бачимо, за більшістю напрямів Україна досягла значного прогресу у гармонізації регуляторного середовища з нормами ЄС, хоча деякі аспекти ще потребують подальшого вдосконалення.

Оцінка відповідності систем ризик-менеджменту та захисту прав споживачів українських банків європейським стандартам демонструє різний рівень прогресу за окремими напрямами. В сфері ризик-менеджменту українські банки досягли значного прогресу в розбудові організаційної структури управління ризиками, що підтверджується створенням незалежних підрозділів ризиків, впровадженням ризик-комітетів та призначенням CRO на рівні правління відповідно до вимог ЄС.

Управління кредитним та ринковим ризиками демонструє середній рівень відповідності: впроваджено базові підходи Базель III, проводяться регулярні стрес-тестування, розробляються внутрішні моделі оцінки ризиків. Водночас управління операційним ризиком потребує суттєвого вдосконалення, особливо в частині розвитку кількісних методик оцінки та формування повноцінної бази інцидентів.

У сфері захисту прав споживачів досягнуто високого рівня відповідності щодо розкриття інформації та забезпечення справедливих умов надання послуг, що підтверджується впровадженням стандартизованих форм документів, паспортів банківських продуктів та обмежень щодо комісій. Проте механізми захисту прав споживачів та система фінансової грамотності потребують подальшого розвитку для досягнення європейських стандартів, особливо в частині впровадження ефективних механізмів позасудового вирішення спорів та розширення програм фінансової освіти.

Отже, в Україні успішно впроваджено низку європейських практик банківського регулювання, які вже демонструють конкретні позитивні результати. Наведемо конкретні приклади.

1. У сфері впровадження стандартів корпоративного управління:

- оновлено вимоги до складу наглядових рад банків (не менше 1/3 незалежних директорів);

- створено обов'язкові комітети при наглядових радах (аудиту, ризиків, винагород). Практичний ефект: покращення якості прийняття рішень, що підтверджується зниженням рівня NPL з 54,5% до 14,2%;

- запровадження нормативу LCR (коефіцієнт покриття ліквідністю): встановлено мінімальний рівень 100%, хоча банки підтримують показник на рівні понад 150%. Практичний ефект: банківська система зберегла стабільність навіть в умовах воєнного стану.

2. У сфері посилення захисту прав споживачів:

- впроваджено вимоги до розкриття повної вартості кредитів;

- запроваджено єдині стандарти надання інформації. Практичний ефект: зниження кількості скарг споживачів на 30% протягом 2023 року.

3. У системі фінансового моніторингу:

- впроваджено ризик-орієнтований підхід;

- посилено вимоги до ідентифікації клієнтів. Практичний ефект: підвищення рейтингу України в оцінках FATF та зменшення ризиків відмивання коштів.

Таким чином, можна констатувати значний прогрес у гармонізації регуляторного середовища та практик банківської діяльності України з нормами ЄС. Зокрема, суттєвих успіхів досягнуто у впровадженні оновленого банківського законодавства, стандартів корпоративного управління, систем управління ризиками та захисту прав споживачів, що підтверджується конкретними позитивними результатами діяльності банківського сектору.

Висновки до розділу 2

На основі проведеного аналізу сучасного стану банківської системи України можна зробити наступні висновки.

Дослідження основних показників діяльності банківського сектору за період 2014-2024 років демонструє суттєву трансформацію від кризового стану до стабільного розвитку. У структурі банківської системи відбулися значні зміни: скорочення кількості банків з 180 до 65 установ супроводжувалось зростанням частки державних банків до понад 50% активів системи, при збереженні стабільної частки банків з іноземним капіталом на рівні 25-30%. Такі зміни призвели до суттєвого підвищення рівня концентрації банківського сектору, де на топ-5 банків припадає близько 70% активів.

Аналіз динаміки активів свідчить про їх зростання з 1316,9 млрд. грн. у 2014 році до 2479,3 млрд. грн. на початок 2024 року, при цьому спостерігається суттєве покращення їх якості, що підтверджується зниженням рівня непрацюючих кредитів з 54,5% до 14,2%. Відбулися також структурні зміни в активах - зростання частки інвестицій в державні цінні папери до понад 90% інвестиційного портфеля.

Ресурсна база банків демонструє позитивну динаміку із зростанням депозитного портфеля та тенденцією до дедоларизації - частка гривневих депозитів фізичних осіб зросла до 65,3%, а юридичних осіб - до 71,2%. Власний капітал банківської системи збільшився до 280,7 млрд. грн., забезпечуючи достатній рівень капіталізації та виконання нормативних вимог.

Фінансові результати банківського сектору відображають фундаментальну трансформацію від збитковості у 2014-2016 роках до стабільної прибуткової діяльності, з досягненням чистого прибутку 85,3 млрд. грн. та показників рентабельності капіталу на рівні 30,4% на початок 2024 року. Всі економічні нормативи виконуються із значним запасом міцності, що свідчить про високий рівень фінансової стійкості системи.

Системна реформа банківського сектору, розпочата у 2014 році, пройшла три ключові етапи: очищення системи (2014-2016), інституційне зміцнення (2017-2019) та адаптація до нових викликів (2020-2024). Результатом реформи стало підвищення стійкості банківської системи, покращення якості активів, розвиток корпоративного управління та гармонізація з нормами ЄС.

Оцінка відповідності української банківської системи європейським стандартам свідчить про значний прогрес у впровадженні європейських практик регулювання, що підтверджується конкретними результатами в сферах корпоративного управління, ризик-менеджменту, захисту прав споживачів та фінансового моніторингу.

Загалом, банківська система України демонструє здатність ефективно функціонувати навіть в умовах безпрецедентних викликів воєнного часу, що є результатом успішної реалізації системних реформ та наближення регуляторних практик до європейських стандартів.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

3.1. Удосконалення банківської регуляторної бази відповідно до директив ЄС

Процес гармонізації банківського регулювання України з нормами ЄС, розпочатий у 2014 році, вже демонструє суттєві позитивні результати, що підтверджується впровадженням ключових директив у сферах достатності капіталу, фінансового моніторингу та захисту прав споживачів. Досягнутий прогрес створює надійну основу для подальшої інтеграції української банківської системи до європейського фінансового простору, проте вимагає прискорення імплементації нових регуляторних вимог ЄС з огляду на отримання Україною статусу кандидата на членство.

Особливої уваги потребує впровадження останніх версій ключових директив ЄС, зокрема у сферах достатності капіталу, платіжних послуг, управління ризиками та корпоративного управління, що дозволить забезпечити стійкість банківської системи та її відповідність сучасним вимогам європейського фінансового ринку (рис 3.1).

Рисунок 3.1 – Ключові директиви ЄС, які плануються до впровадження в Україні

Розглянемо детальніше кожен із цих напрямів роботи.

1. CRD V/CRR II встановлює оновлені вимоги до капіталу банків, що є ключовим елементом забезпечення їх фінансової стійкості [36]. Директива передбачає підвищення якості капіталу першого рівня, впровадження нових компонентів капіталу та посилення вимог до субординованого боргу. Важливим елементом є система буферів капіталу, включаючи буфер системної важливості, контрциклічний буфер та буфер збереження капіталу, що забезпечують додатковий захист від різних типів ризиків. Стандарти ліквідності включають удосконалені показники LCR та NSFR, які гарантують здатність банків виконувати зобов'язання в короткостроковій та довгостроковій перспективі. Також впроваджуються нові підходи до оцінки різних видів ризиків, включаючи кредитний, операційний та ринковий ризики.

2. Директива PSD2 [42] спрямована на модернізацію платіжних послуг та підвищення конкуренції на ринку. Концепція відкритого банкінгу забезпечує доступ третіх сторін до платіжної інфраструктури банків, що стимулює розвиток інноваційних фінансових сервісів. Особлива увага приділяється безпеці електронних платежів через впровадження посиленої автентифікації клієнтів та захисту даних. Директива встановлює високі стандарти захисту прав споживачів, включаючи прозорість умов та тарифів, а також регулює нові типи платіжних послуг, зокрема послуги ініціювання платежів та агрегації інформації про рахунки.

3. Директива BRRD [31] визначає єдині правила для відновлення та врегулювання проблемних банків. Механізми раннього втручання дозволяють регуляторам своєчасно виявляти проблеми та вживати необхідних заходів для їх усунення. Банки зобов'язані розробляти та регулярно оновлювати плани відновлення діяльності, які визначають заходи на випадок погіршення фінансового стану. Процедури врегулювання забезпечують впорядковане вирішення проблем неплатоспроможних банків з мінімальним впливом на фінансову систему, при цьому особлива увага приділяється захисту прав вкладників через систему гарантування вкладів.

4. Вимоги до корпоративного управління спрямовані на забезпечення ефективного та прозорого управління банками. Встановлюються чіткі критерії до складу та компетенцій керівних органів, включаючи вимоги до незалежних директорів. Система внутрішнього контролю повинна забезпечувати ефективний моніторинг та управління всіма аспектами діяльності банку. Особлива увага приділяється побудові комплексної системи управління ризиками з чітким розподілом відповідальності та звітності. Політика винагород має бути розроблена таким чином, щоб стимулювати довгострокову стабільність банку та уникати надмірного прийняття ризиків.

Чітке планування графіків реалізації необхідних заходів з удосконалення регуляторної бази банківської системи та їх неухильне дотримання має критичне значення для успішної євроінтеграції України, оскільки це не лише демонструє послідовність у виконанні взятих зобов'язань, але й забезпечує системний підхід до трансформації банківського сектору відповідно до вимог ЄС.

Отже, розглянемо детальний план заходів, який є свого роду дорожньою картою, розділивши його на етапи з чіткими часовими горизонтами (табл. 3.1):

I етап: Завершення базової адаптації (1-2 роки);

II етап: Інституційний розвиток (2-3 роки);

III етап: Повна гармонізація (3-5 років).

Таблиця 3.1 – Дорожня карта з удосконалення регуляторної бази

Часовий горизонт	Напрямок реформування	Заходи	Очікувані результати
1	2	3	4
Короткострокова перспектива (1-2 роки)	Капітал та ліквідність	Впровадження стандартів Базель III Імплементация CRD V Впровадження NSFR	Підвищення стійкості банків Покращення якості капіталу Оптимізація ліквідності
	Корпоративне управління	Оновлення вимог до керівних органів Посилення внутрішнього контролю Вдосконалення політики винагород	Підвищення якості управління Зниження операційних ризиків

Продовження таблиці 3.1

1	2	3	4
Середньострокова перспектива (2-3 роки)	Платіжні послуги	Впровадження PSD2 Розвиток відкритого банкінгу Модернізація платіжної інфраструктури	Розвиток фінтех-сектору Підвищення конкуренції Нові фінансові сервіси
	Управління ризиками	Впровадження механізмів санації Удосконалення оцінки ризиків Розвиток стрес-тестування	Покращення стійкості системи Ефективне управління кризами
Довгострокова перспектива (3-5 років)	Інтеграція з ЄС	Гармонізація законодавства Інтеграція в платіжні системи ЄС Впровадження єдиних стандартів звітності	Повна відповідність нормам ЄС Інтеграція у фінансовий простір ЄС
	Транскордонна діяльність	Розвиток міжнародних операцій Спрощення транскордонних платежів Уніфікація процедур	Розширення міжнародної діяльності Підвищення конкурентоспроможності

Дана таблиця наочно представляє поетапний план удосконалення регуляторної бази з чітким визначенням заходів та очікуваних результатів для кожного часового періоду.

Зокрема, впровадження запропонованих заходів з удосконалення регуляторної бази дозволить досягти наступних результатів:

1. Підвищення стабільності банківської системи досягатиметься через посилення вимог до капіталу, впровадження нових стандартів ліквідності та вдосконалення систем управління ризиками, що забезпечить стійкість банків до можливих шоків.

2. Покращення захисту прав споживачів буде забезпечено через впровадження європейських стандартів прозорості надання послуг, механізмів вирішення спорів та підвищення вимог до розкриття інформації банками.

3. Розвиток нових фінансових послуг стане можливим завдяки впровадженню директиви PSD2 та концепції відкритого банкінгу, що створить

умови для розвитку інноваційних фінансових сервісів та підвищення конкуренції на ринку.

4. Інтеграція до європейського фінансового простору буде досягнута через повну гармонізацію регуляторної бази з нормами ЄС, що відкриє нові можливості для розвитку транскордонних операцій та участі українських банків у європейському фінансовому ринку.

Однак варто зазначити, що успішна реалізація даної дорожньої карти вимагає певних умов:

- чіткої координації дій між НБУ та банками;
- регулярного моніторингу прогресу;
- своєчасного коригування планів;
- рахування воєнних викликів;
- забезпечення необхідними ресурсами.

Чітка координація дій між НБУ та банками є фундаментальною передумовою успішної реалізації дорожньої карти змін, оскільки забезпечує узгодженість підходів до впровадження нових вимог та стандартів, своєчасне виявлення проблемних питань та ефективне використання наявних ресурсів для досягнення поставлених цілей. У цьому контексті важлива роль належить налагодженню ефективних каналів комунікації, проведенню регулярних консультацій та створенню спільних робочих груп для вирішення складних питань трансформації.

Регулярний моніторинг прогресу впровадження змін необхідний для оцінки ефективності реалізації дорожньої карти та своєчасного виявлення відхилень від запланованих показників. Система моніторингу має включати чіткі індикатори успішності реформ, механізми збору та аналізу інформації про хід впровадження змін, а також регулярну звітність про досягнуті результати.

Своєчасне коригування планів є важливим елементом управління процесом трансформації, що дозволяє адаптувати дорожню карту до змін зовнішнього середовища та нових викликів. Процес коригування має базуватися на результатах моніторингу, враховувати зворотний зв'язок від учасників ринку та

забезпечувати баланс між необхідністю досягнення цільових показників та реальними можливостями банківської системи.

Враховання воєнних викликів при реалізації дорожньої карти трансформації банківської системи вимагає особливої уваги та гнучкості у плануванні змін. В умовах війни необхідно забезпечити не лише адаптацію термінів впровадження реформ відповідно до безпекової ситуації, але й розробку альтернативних сценаріїв трансформації, які враховуватимуть можливі ризики пошкодження інфраструктури та необхідність підтримки безперервності банківських операцій. Особливого значення набувають питання забезпечення кібербезпеки, операційної стійкості та ефективного управління валютними ризиками в умовах підвищеної волатильності.

Таким чином, удосконалення регуляторної бази відповідно до директив ЄС є ключовим кроком для інтеграції української банківської системи до європейського фінансового простору. Це дозволить не лише забезпечити стабільність та стійкість банківської системи через посилення вимог до капіталу, управління ризиками та ліквідністю, але й сприятиме розвитку інноваційних фінансових послуг, розширенню транскордонної діяльності та зміцненню довіри споживачів.

3.2. Перспективи розвитку банківської системи України з урахуванням євроінтеграційних процесів

Перспективи розвитку банківської системи України нерозривно пов'язані з процесами євроінтеграції та необхідністю адаптації до стандартів і вимог Європейського Союзу. Набуття Україною статусу кандидата на членство в ЄС створює нові можливості для розвитку банківського сектору, але водночас ставить серйозні виклики щодо необхідності прискореної трансформації та модернізації. В умовах післявоєнної відбудови особливого значення набуває визначення ключових напрямів розвитку банківської системи, які забезпечать її

ефективну інтеграцію до європейського фінансового простору та підвищать конкурентоспроможність українських банків на міжнародному ринку.

Окреслимо основні напрями розвитку вітчизняної банківської системи на перспективу (рис. 3.2).

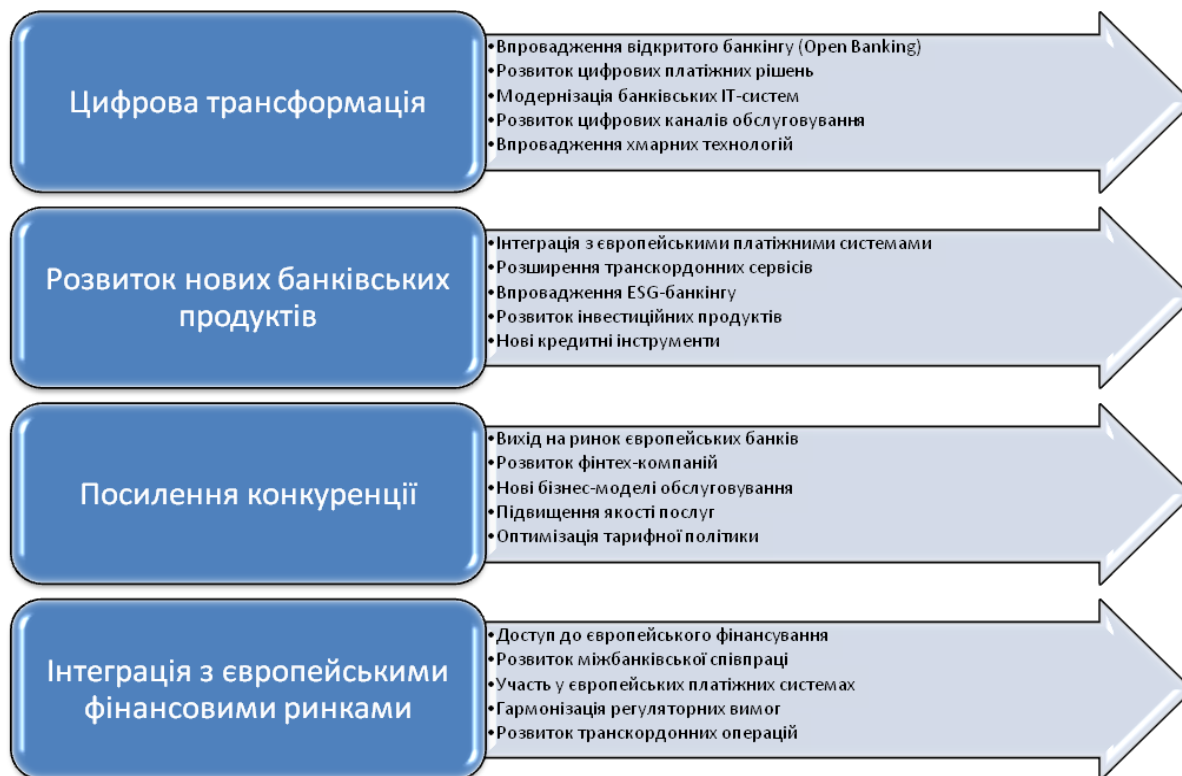

Рисунок 3.2 – Основні напрями розвитку банківської системи України

Цифрова трансформація банківської системи України є ключовим пріоритетом розвитку, що передбачає впровадження сучасних технологічних рішень та інновацій. Банківський сектор України сьогодні демонструє один із найвищих рівнів цифровізації серед європейських країн, що підтверджується широким впровадженням мобільного банкінгу, безконтактних платежів та цифрових платіжних рішень. Проте подальший розвиток цифрових технологій та інтеграція до європейського фінансового простору вимагають впровадження нових стандартів відкритого банкінгу, модернізації IT-інфраструктури та розвитку інноваційних фінансових сервісів відповідно до вимог європейського ринку. Особлива увага повинна приділятися розвитку цифрових каналів обслуговування

та впровадженню хмарних технологій, що відповідає сучасним європейським тенденціям цифровізації фінансового сектору [14].

Розвиток нових банківських продуктів спрямований на розширення спектру фінансових послуг відповідно до європейських стандартів та зростаючих потреб клієнтів в умовах інтеграції до єдиного фінансового простору ЄС. Інтеграція з європейськими платіжними системами та розвиток транскордонних сервісів створять нові можливості для клієнтів українських банків, зокрема в частині здійснення миттєвих міжнародних переказів, валютних операцій та доступу до глобальних фінансових ринків. Впровадження ESG-банкінгу стає важливим трендом, що відповідає європейським принципам сталого розвитку та передбачає фінансування екологічних проєктів, соціально відповідальне інвестування та впровадження зелених банківських продуктів. Розширення спектру інвестиційних продуктів та розробка нових кредитних інструментів, включаючи синдиковане кредитування, проєктне фінансування та структуровані продукти, сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності українського банківського сектору та його привабливості для міжнародних інвесторів [15].

Посилення конкуренції на банківському ринку України відбуватиметься через вихід європейських банків на український ринок, що принесе нові технології, досвід та стандарти обслуговування клієнтів. Паралельно очікується активний розвиток фінтех-компаній, які створюватимуть додатковий конкурентний тиск через впровадження інноваційних фінансових рішень та нових бізнес-моделей обслуговування, орієнтованих на цифрові канали та персоналізований підхід до клієнтів. В таких умовах українські банки будуть змушені оптимізувати свою тарифну політику, підвищувати якість послуг та впроваджувати інновації для збереження своїх конкурентних позицій на ринку. Посилення конкуренції також стимулюватиме банки до пошуку нових ніш на ринку, розвитку спеціалізованих послуг та створення унікальних ціннісних пропозицій для різних сегментів клієнтів, що в кінцевому підсумку сприятиме загальному підвищенню ефективності та клієнтоорієнтованості банківського сектору.

Не менш важливою є інтеграція з європейськими фінансовими ринками, яка відкриє для українських банків нові можливості доступу до фінансування та розвитку міжбанківської співпраці. Гармонізація регуляторних вимог та розвиток транскордонних операцій створять передумови для повноцінної участі українських банків у європейському фінансовому просторі, що сприятиме зміцненню їх фінансової стійкості та розширенню можливостей для розвитку.

Очікувані структурні зміни банківської системи України в контексті євроінтеграції окреслюють її багатовекторну трансформацію. Зокрема, мова йде про такі важливі напрями, як:

1. Оптимізація частки державних банків.
2. Прихід європейських банківських груп.
3. Розвиток небанківських фінансових установ.
4. Консолідація банківського сектору.

Щодо питання частки державних банків, то варто зазначити, що Україна поступово зменшує частку державних банків у загальній структурі банківської системи, прагнучи знизити її з понад 50% до 25–30%. Такий крок дозволяє створити більш конкурентне середовище, підвищити ефективність роботи банків і зменшити навантаження на державний бюджет. Залучення стратегічних інвесторів, особливо міжнародних, сприяє модернізації управлінських процесів і впровадженню передових технологій у банківську діяльність. Важливою складовою є вдосконалення системи корпоративного управління в державних банках, що передбачає прозорість, підзвітність і відповідність європейським стандартам.

Розширення присутності європейських банків у фінансовому секторі України є важливим етапом інтеграції у спільний фінансовий простір ЄС. Європейські банківські групи приносять із собою найкращі практики управління, сучасні технології та високі стандарти обслуговування клієнтів. Завдяки їхньому досвіду український ринок отримує доступ до інноваційних продуктів і послуг, які раніше були недоступними. Крім того, зміцнюються транскордонні зв'язки,

що сприяє розвитку міжнародних операцій і залученню іноземного капіталу в економіку країни.

Розвиток небанківських фінансових установ є ще одним важливим завданням структурної реформи банківської системи України, оскільки фінансові технології стають дедалі більш важливим елементом банківського та небанківського секторів. Фінтех-компанії, які швидко розвиваються, впроваджують інноваційні рішення, зокрема електронні платежі, платформи для кредитування та управління активами. Це сприяє розширенню спектра фінансових послуг і підвищенню їхньої доступності для населення та бізнесу. Зростання ролі небанківських установ стимулює конкуренцію на ринку, що позитивно впливає на якість послуг і зниження вартості для кінцевих споживачів.

Останні роки характеризуються активним процесом консолідації банківського сектору через злиття та поглинання. Такі процеси дозволяють банкам об'єднувати ресурси, скорочувати дублюючі функції, оптимізувати мережі відділень і покращувати управління. Консолідація сприяє підвищенню ефективності діяльності банків, зростанню їх фінансової стійкості та покращенню конкурентоспроможності. Як результат, банківська система стає більш стабільною, здатною ефективно працювати навіть у кризових умовах, що є особливо важливим у контексті інтеграції до європейського фінансового ринку.

Ми не можемо забувати про те, що зараз Україна перебуває в стані повномасштабної війни, з викликами якої справляється доволі успішно. Аналіз, проведений у другому розділі роботи, це повною мірою підтверджує.

Однак нас також чекає післявоєнна відбудова, яка потребуватиме значних фінансових ресурсів, інвестицій та ефективної координації, що відкриває перед банківським сектором важливу роль у мобілізації коштів, кредитуванні ключових галузей та підтримці малого і середнього бізнесу. Після завершення війни Україна стикнеться з масштабними викликами щодо відновлення зруйнованої інфраструктури, стимулювання економічного зростання та повернення довіри інвесторів. Банківський сектор відіграватиме ключову роль у фінансуванні проєктів відбудови, надаючи кредити для розвитку бізнесу, будівництва житла та

відновлення промисловості. Водночас це відкриває нові можливості для залучення міжнародних фінансових організацій, які готові інвестувати в відбудову країни. Важливим аспектом стане координація з державними та міжнародними партнерами, спрямована на ефективне використання ресурсів.

Інтеграція України до європейського фінансового простору забезпечує можливість доступу до дешевших і довгострокових фінансових ресурсів, які надаються європейськими банками, фондами та програмами підтримки. Це створює передумови для реалізації великих інвестиційних проєктів у сфері інфраструктури, екології, енергетики та цифровізації. Проте для ефективного використання цього потенціалу банківський сектор має відповідати високим стандартам прозорості, корпоративного управління та фінансової звітності, що вимагає суттєвої модернізації.

Важливе значення мають також технологічні інновації, адже швидкий розвиток технологій, зокрема цифровізації, змінює підхід до фінансових послуг. Українські банки мають шанс інтегрувати сучасні фінансові рішення, такі як мобільний банкінг, блокчейн-технології, штучний інтелект і автоматизацію процесів. Ці інновації дозволять знизити операційні витрати, підвищити ефективність роботи та створити зручні сервіси для клієнтів. Водночас банківський сектор стикається з викликами у вигляді зростаючої конкуренції з боку фінтех-компаній і необхідності значних інвестицій у технологічну інфраструктуру.

Таким чином, виклики та можливості, що постають перед банківською системою України в контексті євроінтеграції та післявоєнної відбудови, створюють унікальні передумови для її модернізації, зростання конкурентоспроможності та інтеграції в європейський фінансовий простір.

Висновки до розділу 3

На основі проведеного дослідження напрямів реформування банківської системи України в контексті євроінтеграції можна зробити наступні висновки.

Удосконалення регуляторної бази відповідно до директив ЄС є ключовим пріоритетом трансформації банківського сектору. Впровадження оновлених вимог до капіталу (CRD V/CRR II), модернізація платіжних послуг (PSD2), розвиток механізмів санації банків (BRRD) та вдосконалення корпоративного управління створюють необхідне підґрунтя для інтеграції до європейського фінансового простору. Розроблена дорожня карта передбачає поетапну реалізацію необхідних змін протягом 1-5 років з чіткими індикаторами успішності на кожному етапі.

Перспективи розвитку банківської системи України тісно пов'язані з євроінтеграційними процесами та визначаються кількома ключовими напрямками. Цифрова трансформація, яка вже демонструє високі результати, потребує подальшого розвитку відповідно до європейських стандартів. Розширення спектру банківських продуктів, включаючи ESG-банкінг та інноваційні фінансові сервіси, сприятиме підвищенню конкурентоспроможності українських банків. Посилення конкуренції через вихід європейських банків та розвиток фінтех-компаній стимулюватиме підвищення якості послуг та ефективності банківського сектору.

Очікувані структурні зміни включають оптимізацію частки державних банків, розширення присутності європейських банківських груп, розвиток небанківських фінансових установ та консолідацію банківського сектору. Особливого значення набуває роль банківської системи у післявоєнній відбудові України, що вимагатиме ефективної мобілізації фінансових ресурсів та координації з міжнародними партнерами.

Успішна реалізація визначених напрямів реформування залежить від чіткої координації дій між НБУ та банками, регулярного моніторингу прогресу, своєчасного коригування планів та врахування викликів воєнного часу.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження теоретико-методологічних засад та практичних аспектів функціонування банківської системи України в умовах євроінтеграції можна зробити наступні висновки.

Дослідження теоретичних підходів до визначення сутності банківської системи виявило її комплексний характер та дозволило систематизувати основні підходи: системний, інституційний, функціональний та структурний. Встановлено, що банківській системі притаманні такі характерні ознаки як цілісність, ієрархічність, самоорганізація та керованість, що забезпечують її ефективне функціонування як єдиного механізму.

Аналіз особливостей побудови банківської системи ЄС показав, що вона базується на принципах незалежності центральних банків, прозорості та підзвітності, децентралізації операцій, єдності монетарної політики та субсидіарності у банківському регулюванні. Структура банківської системи ЄС є дворівневою та включає керуючу підсистему (ЄЦБ та ЄСЦБ) та керовану підсистему (комерційні банки країн-членів).

Вивчення нормативно-правового регулювання банківської діяльності в ЄС та Україні виявило значні відмінності у рівні розвитку та комплексності підходів, проте спостерігається чітка тенденція до зближення регуляторних рамок. Європейський Союз створив інтегровану систему банківського регулювання з єдиними стандартами, централізованим наглядом та ефективними механізмами захисту фінансової стабільності.

Аналіз основних показників діяльності банківського сектору України за період 2014-2024 років демонструє суттєву трансформацію від кризового стану до стабільного розвитку. Скорочення кількості банків з 180 до 65 установ супроводжувалось покращенням якості активів, зростанням капіталізації та відновленням прибутковості. Позитивна динаміка спостерігається у зростанні ресурсної бази, покращенні якості кредитного портфеля та стабільному перевищенні економічних нормативів.

Дослідження системної реформи банківського сектору, розпочатої у 2014 році, показало, що вона пройшла три ключові етапи: очищення системи (2014-2016), інституційне зміцнення (2017-2019) та адаптація до нових викликів (2020-2024). Результатом реформи стало підвищення стійкості банківської системи, покращення якості активів, розвиток корпоративного управління та гармонізація з нормами ЄС.

Оцінка відповідності української банківської системи європейським стандартам свідчить про значний прогрес у впровадженні європейських практик регулювання, що підтверджується конкретними результатами в сферах корпоративного управління, ризик-менеджменту, захисту прав споживачів та фінансового моніторингу. Проте залишаються напрями, які потребують подальшого вдосконалення.

Аналіз процесу удосконалення регуляторної бази банківської системи України відповідно до директив ЄС показав необхідність системного підходу до впровадження європейських стандартів банківського регулювання. Розроблена дорожня карта передбачає поетапну реалізацію необхідних змін у сферах достатності капіталу, платіжних послуг, врегулювання проблемних банків та корпоративного управління протягом найближчих 1-5 років.

Дослідження перспектив розвитку банківської системи України виявило ключові напрями трансформації: цифровізація банківських послуг, розширення спектру фінансових продуктів, посилення конкуренції та інтеграція з європейськими фінансовими ринками. Очікувані структурні зміни включають оптимізацію частки державних банків, розширення присутності європейських банківських груп та консолідацію банківського сектору.

Особливої уваги заслуговує роль банківської системи у післявоєнній відбудові України, що вимагатиме ефективної мобілізації фінансових ресурсів, координації з міжнародними партнерами та забезпечення стабільного фінансування відновлення економіки. Інтеграція до європейського фінансового простору відкриває доступ до дешевших і довгострокових фінансових ресурсів,

проте вимагає відповідності високим стандартам прозорості та корпоративного управління.

Успішна реалізація визначених напрямів реформування залежить від чіткої координації дій між НБУ та банками, регулярного моніторингу прогресу, своєчасного коригування планів та врахування викликів воєнного часу. При цьому важливо забезпечити баланс між необхідністю прискореної трансформації відповідно до вимог ЄС та збереженням фінансової стабільності банківської системи.

В цілому можна констатувати, що банківська система України демонструє значний прогрес у адаптації до європейських стандартів та вимог, зберігаючи стійкість навіть в умовах безпрецедентних викликів воєнного часу. Подальша реалізація визначених напрямів реформування створить необхідні передумови для повноцінної інтеграції українського банківського сектору до європейського фінансового простору та його ефективної участі у післявоєнній відбудові економіки України.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАНЬ

1. Васильєва Т.А., Леонов С.В. Трансформація банківської системи України. Суми: СумДУ, 2021. 285 с. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/12345>
2. Васюренко О.В. Банківські операції: навч. посібник. 6-те вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2008. 318 с. URL: <http://surl.li/fwidxr>
3. Дзюблюк О.В. Актуальні проблеми розвитку банківської системи України. Банківська справа. 2021. №2. С. 3-19. URL: <http://banking.faaf.org.ua/article/view/234567>
4. Дзюблюк О.В. Банківська система України: становлення і розвиток в умовах глобалізації економічних процесів: монографія. Тернопіль: Вектор, 2012. 462 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/510/1/BSU-SRVUG-Dzubluk-mon.pdf>
5. Довгань Ж. М. Розвиток банківських екосистем: ризики і перспективи. Інноваційна економіка. 2019. № 5/6. С. 158-163. URL: <http://surl.li/zporkk>
6. Європейська інтеграція: підручник / За ред. Б.В. Приходька. Київ: КПІ. 2022. 342 с. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/47766>
7. Закон України "Про банки і банківську діяльність" від 07.12.2000 № 2121-III (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>
8. Закон України "Про валюту і валютні операції" від 21.06.2018 № 2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19>
9. Закон України "Про Національний банк України" від 20.05.1999 № 679-XIV (зі змінами). URL: <https://bank.gov.ua/>
10. Звіт про фінансову стабільність. Національний банк України, 2024. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/report>
11. Івасів І.Б. Банківська система України: трансформація в умовах глобалізації: монографія. Київ: КНЕУ, 2018. 364 с.
12. Інформаційно-аналітичні матеріали щодо формування Основних засад грошово-кредитної політики на середньострокову перспективу. За ред. д-ра екон.

- наук С. М. Аржевітіна. Київ. КНЕУ. 2017. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/197266635.pdf>
13. Козюк, В. В. Повоєнне таргетування інфляції: ключові виклики. Економіка України, 10, 15–34. URL: <file:///C:/Users/Asus/Downloads/%D0%9A%D0%BE%D0%B7%D1%8E%D0%BA.pdf>
14. Коваленко В.В. Розвиток банківського бізнесу в умовах цифрової економіки. Вісник НБУ. 2023. №4. С. 12-28. URL: <https://journal.bank.gov.ua/ua/article/2023-4-2>
15. Кузнєцова А.Я., Жердецька Л.В. Цифрова трансформація банківського сектору України. Економіка України. 2023. №5. С. 15-28. URL: <http://www.economukraine.com.ua/index.php/uk/archive-2023>
16. Міщенко В.І., Науменкова С.В. Банківська система України: проблеми становлення та розвитку: монографія. Київ: УБС НБУ, 2016. 544 с. URL: file:///C:/Users/Asus/Downloads/Fu_2016_5_3.pdf
17. Мороз А.М. Банківські операції: підручник / А.М. Мороз, М.І. Савлук, М.Ф. Пуховкіна. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ: КНЕУ, 2008. 608 с. URL: <http://surl.li/tdohhk>
18. Національний банк України. Біла книга. Майбутнє регулювання ринку банківських послуг. 2020. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_banking_2020.pdf
19. Національний банк України. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. 2020. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_FS_2025.pdf
20. Науменкова С.В. Розвиток фінансового сектору України: європейський вектор. Київ: КНЕУ, 2020. 342 с. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/34567>
21. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua>
22. Петрук О.М. Банківська справа: навчальний посібник / За ред. д.е.н., проф. Ф.Ф. Бутинця. Київ: Кондор, 2010. 461 с. URL: <http://surl.li/unrmkm>

23. Петрик О. І. Шлях до Європейського банківського союзу: ключові вимоги до банківської системи України. *Фінанси України*. 2019. №2. С. 111-123. URL: http://finukr.org.ua/?page_id=723&lang=uk&aid=4581
24. Примостка Л.О. Банківський сектор України: сучасний стан та перспективи розвитку. *Фінанси України*. 2022. №7. С. 31-47. URL: http://finukr.org.ua/?page_id=723&lang=uk&aid=4784
25. Річний звіт Національного банку України за 2023 рік. URL: <https://bank.gov.ua/ua/publications>
26. Савлук М.І. Гроші та кредит: підручник / М.І. Савлук, А.М. Мороз, І.М. Лазепко. 6-те вид., перероб. і доп. Київ: КНЕУ, 2011. 589 с. URL: <http://surl.li/cpdqot>
27. Смовженко Т.С. Банківська система: навч. посібник / За ред. Т.С. Смовженко. Львів: ЛБІ НБУ, 2011. 580 с. URL: <https://ns2000.com.ua/wp-content/uploads/2019/11/Bankivs-ka-sprava.pdf>
28. Стратегія макропруденційної політики. Національний банк України. Київ, 2018. URL: <https://bank.gov.ua/ua/files/zgREIxDBPflmxKh>
29. Стратегія розвитку банківської системи 2024-2025. НБУ, 2023. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/strategy>
30. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (2014). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
31. Bank Recovery and Resolution Directive (BRRD) 2014/59/EU. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32014L0059>
32. Banking Union: State of play and challenges. European Parliament Study, 2023. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/733600/IPOL_STU\(2023\)733600_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/733600/IPOL_STU(2023)733600_EN.pdf)
33. Banking Union: State of play and challenges. European Parliament Study, 2023. URL:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/733600/IPOL_STU\(2023\)733600_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/733600/IPOL_STU(2023)733600_EN.pdf)

34. Basel Committee on Banking Supervision. URL: <https://www.bis.org/bcbs>
35. Basel III: International framework for liquidity risk measurement, standards and monitoring. Basel Committee on Banking Supervision, 2010. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs188.htm>
36. Capital Requirements Directive V (CRD V) 2019/878. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32019L0878>
37. Dzyublyuk O. Transformation of the banking system in the context of global challenges : monograph / edited by Doctor of Economics, professor, Oleksandr Dzyublyuk. – Vienna : Premier Publishing s.r.o. Vienna, 2018. – 354 c. URL: <http://surl.li/sgbooy>
38. European Banking Authority. Guidelines on common procedures and methodologies for the supervisory review and evaluation process (SREP). 2018. URL: <https://www.eba.europa.eu/regulation-and-policy/supervisory-review-and-evaluation-srep-and-pillar-2/guidelines-for-common-procedures-and-methodologies-for-srep>
39. European Central Bank. Guide to banking supervision. 2021. URL: <https://www.bankingsupervision.europa.eu/ecb/pub/pdf/ssm.supervisoryguide2021~89ac85e6f5.en.pdf>
40. EU Banking Sector: Facts & Figures 2023. European Banking Federation. URL: <https://www.ebf.eu/facts-and-figures/banking-sector-performance>
41. Global Banking Annual Review 2023. McKinsey & Company. URL: <https://www.mckinsey.com/industries/financial-services/our-insights/global-banking-annual-review>
42. Payment Services Directive 2 (PSD2) 2015/2366. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32015L2366>
43. Ramskyi A., Sobolieva-Tereshchenko O., Zharnikova V. Banking System Stress-testing as a Tool for Crisis Management: Ukrainian Experience. Journal of Risk

and Financial Management. 2021. 14(3). P. 123-144. URL:
<https://www.mdpi.com/1911-8074/14/3/123>

44. Schoenmaker D., Veron N. European Banking Supervision: The First Eighteen Months. Bruegel Blueprint Series. 2016. URL:
<https://www.bruegel.org/sites/default/files/wp-content/uploads/2016/06/Blueprint-XXV-web.pdf>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Таблиця А.1 – Еволюція банківського регулювання через Базельські угоди

Характеристика	Базель I (1988)	Базель II (2004)	Базель III (2010-2011)	Базель IV (2017)
Основний фокус	Кредитний ризик	Три компоненти ризику	Посилення вимог після кризи 2008	Стандартизація підходів
Мінімальні вимоги до капіталу	8% від зважених за ризиком активів	8% від зважених за ризиком активів	Підвищення до 10.5-13% Введення буферів капіталу	Зберігання вимог Базеля III Додаткові обмеження
Структура капіталу	Простий поділ на Tier 1 і Tier 2	Збереження структури Базеля I	Посилення якості капіталу Додатковий буфер консервації Контрциклічний буфер	Подальше уточнення структури Нові вимоги до левериджу
Оцінка ризиків	Спрощена система ваг ризику	Стандартизований підхід IRB підхід Операційний ризик	Покращена оцінка ринкового ризику Додаткові вимоги до контрагентського ризику	Обмеження використання внутрішніх моделей Стандартизований підхід як основа
Компоненти регулювання	Тільки мінімальні вимоги до капіталу	Мінімальні вимоги Наглядний процес Ринкова дисципліна	Додаткові буфери капіталу Показник левериджу Стандарти ліквідності	Вдосконалення стандартизованих підходів Обмеження варіативності RWA
Ліквідність	Не регулювалась	Не регулювалась	Коефіцієнт короткострокової ліквідності (LCR) Коефіцієнт чистого стабільного фінансування (NSFR)	Удосконалення вимог до ліквідності
Особливості впровадження	Простота впровадження	Складність калібрування внутрішніх моделей	Поетапне впровадження до 2019	Впровадження до 2027
Основні недоліки	Обмежений набір ризиків Спрощений підхід	Складність Надмірна залежність від рейтингів	Висока вартість впровадження Можливий вплив на кредитування	

ДОДАТОК Б

Таблиця Б.1 - Оцінка відповідності української банківської системи європейським стандартам

Напрямок регулювання	Норми ЄС	Стан впровадження в Україні	Рівень відповідності
1	2	3	4
Банківське законодавство	CRD IV/CRR	Оновлений закон про банки і банківську діяльність Нові нормативи НБУ Вдосконалені процедури нагляду	Високий
Вимоги до капіталу	Базель III	Нові стандарти капіталу Запровадження буферів капіталу Посилені вимоги до якості капіталу	Середній
Ліквідність	Стандарти LCR, NSFR	Впроваджено норматив LCR NSFR на етапі впровадження Нові стандарти управління ліквідністю	Середній
Валютне регулювання	Директива про вільний рух капіталу	Новий закон про валюту Лібералізація валютного ринку Скасування застарілих обмежень	Високий
Гарантування вкладів	DGSD	Оновлена система гарантування Підвищені ліміти відшкодування Розширене покриття	Високий
Фінансовий моніторинг	AMLД	Оновлене законодавство з ПВК/ФТ Посилені вимоги до ідентифікації Нові стандарти звітності	Високий
Корпоративне управління	Рекомендації ЕВА	Нові вимоги до наглядових рад Впровадження комітетів Посилення внутрішнього контролю	Середній
Організаційна структура	Незалежний підрозділ ризиків Ризик-комітет при Раді CRO на рівні правління	Впроваджено вимоги до структури Створені відповідні комітети Призначені CRO	Високий
Управління кредитним ризиком	Стандартизовані підходи Basel III Внутрішні рейтинги Стрес-тестування	Базові підходи впроваджені Внутрішні моделі в розробці Регулярні стрес-тести	Середній
Ринковий ризик	Стандартизований підхід VaR моделі Ліміти позицій	Базові методики Обмежене використання VaR Система лімітів	Середній
Операційний ризик	Комплексна система База інцидентів Кількісна оцінка	Базові елементи Обмежена база даних Якісна оцінка	Низький

Продовження таблиці Б.2

1	2	3	4
Захист прав споживачів			
Розкриття інформації	Повна прозорість умов Стандартизовані форми Порівнянність послуг	Оновлені вимоги НБУ Впроваджені шаблони Паспорти продуктів	Високий
Справедливі умови	Заборона недобросовісних практик Контроль комісій Право на відмову	Нові стандарти договорів Обмеження комісій Період охолодження	Високий
Механізми захисту	Система розгляду скарг Позасудове вирішення Компенсаційні механізми	Впроваджено в НБУ Обмежене застосування В процесі розробки	Середній
Фінансова грамотність	Освітні програми Консультаційні центри Інформаційні кампанії	Окремі ініціативи Обмежене охоплення Фрагментарні заходи	Низький

Примітки:

1. Високий рівень - норми в цілому відповідають вимогам ЄС.
2. Середній рівень - процес гармонізації триває.
3. Низький рівень - потребує суттєвого доопрацювання.

Бібліографічна довідка

Тема магістерської роботи:

«Реформування банківської системи України в контексті Євроінтеграції»

Обсяг пояснювальної записки 75 сторінок.

Кількість рисунків 17 шт.

Кількість таблиць 9 шт.

Графічний матеріал (слайди) 14 шт.

Перелік графічного матеріалу:

Слайд 1 – Актуальність та наукова новизна роботи

Слайд 2 – Принципи побудови та структура банківської системи ЄС

Слайд 3 – Особливості банківських систем країн ЄС

Слайд 4 – Ключові особливості регулювання ЄС та України

Слайд 5 – Нові регуляторні виклики в банківській системі ЄС

Слайд 6 – Реалізація комплексної Програми реформ

Слайд 7 – Динаміка кількості банків в Україні протягом 2014-2024 рр.

Слайд 8 – Структура і динаміка активів банківської системи України за 2014-2024 рр., млрд. грн.

Слайд 9 – Динаміка ресурсної бази банківської системи України за 2014-2024 рр.

Слайд 10 – Фінансові результати діяльності банків України за 2014-2024 рр.

Слайд 11 – Системна реформа вітчизняного банківського сектора: передумови, дії, досягнення

Слайд 12 – Результати процесу гармонізації банківських систем України та ЄС

Слайд 13 – Дорожня карта з удосконалення регуляторної бази

Слайд 14 – Основні напрями подальшого розвитку банківської системи України

19.12.2024 р.

_____ М. Федорчак